

ગરીબ હસીમા.

એક અતિ રસિક તથા ડેરડેર કમકમાટ
ઉપજીવનારી સાંસારિક વાર્તા.

લેખક:—

સુલેમાન હુસેનમીયાં જક્ષાહેબ.

જેમની પાસેથી સર્વ હક્ક ખસીદી લઈ

પ્રગટ કર્તા

કાગઝી મહમુદમીયાં એન્ડ એમ. બુકસેલર્સ
એન્ડ પબ્લીશર્સ.

ડેઠ ટાવરશૈઠ અલાયાની વાડી સામે-સુરત.

સર્વે હક સ્વાધિન.

છાપનાર:—ગોવિન્દજી ડાહ્યાભાઈ નાયક.

‘અનાવિલ બંધુ’ પ્રેસ અશનપુરી જાગજ, ભાજીવાળી
પોજ-સુરત.

મ. ૧૯૬૦.

૧ ૧૯૮૬.

} કીંમત આઠ આના.

{ પ્રથમાવૃત્તિ.

{ પ્રત ૨૦૦૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંસ્થા
૧૫૪૨૪

→*હૃદયનો હર્ષ*←

પ્રથમ સર્વ વખાણ તે ઇશ્વરકરણને ઘેટીત છે, કે જેણે આ જનકૃતિના સાચા કૃત્ય તરીકે સાહિત્યસમાજની સેવા અદા કરવાનું સામર્થ્ય મારા જેવા નિર્બળ આત્મામાં ઉત્પાદન કર્યું, અને જ્ઞાસુ જનસમાજના જ્ઞાનમાં વિધવિધ પ્રકારની અભિવૃદ્ધિ કરવાની દાઝઅગ્નિ પ્રજ્વલન કરી.

જે કે આ સફૂદેશો બાદ્યાવસ્થાથીજ હૃદયમાં લહેરી રહ્યા હતાં. પણ, માતૃભાષા ઉર્દૂ અને માતૃભૂમી ગુજરાત હોવાના કારણે પ્રકાશમાં આવી શક્યા નહીં. છતાં, આજે હું તે મહાકૃપાળુના લાખ લાખ ઉપકારી માનું છું; કે જેણે મને કહણ નહીતો સરળ ભાષામાં પણ ફત્તેહમંદી આપી.

બીજા આભાર હું કાગદી મહમુદભાઈ એન્ટ એમ. પબ્લીશર્સના માનું છું, કે જેમણે પોતાના ઉદાર સ્વભાવના પ્રતાપે મારા પુસ્તકોને જનસમાજમાં પ્રચટ કરવાની હામી ભરી મારી અંતરંજીઓને ઉત્તજન આપવાની કૃપા કરી.

હવે ત્રીજો આભાર હું મારા તે મિત્રોનો માનું છું. કે જેમણે ‘શરર સાહેબ’ ના વિચારો આ ‘ગરીબ હલીમા’ નામક પુસ્તકમાં દર્શાવવા આગ્રહ કર્યો અને ઉત્કંઠા અપાવી. જેમાં સેવકે, તે મિથ્યાભિમાની

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૪૨૪ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ જશીબ દલીમી

વિષય ૬-૧૩

સોકોને, કે જેઓ ધનસંપત્તી અને અધિકારના વ્યથા હારીને મર્ક થાય છે. તે જિએને કે, જેઓ અંગ્રેજી વિદ્યાભ્યાસની અનર્થ ફળવણી પર કુલર્થ સોંકવાન છોડી દે છે. અને તે સેવકોને પણ કે, જેઓ હું કન સમયની નોકરી પર ગર્વિષ્ઠ થઈ, સ્વામિની સરખામણી કરવા નય છે. એવી એવી કડણા જનક રીતે અને ગરીબ હલીમાના એવા એવા કમકમાટ ઉપભવનાર સુકૃત્યોદ્ધારા બોધ આપવાની કોશિશ કરી છે, કે હુર્સાગ્યેન કોઈ ' નીરૂપયોગી ' ના ઉદ્ધારો ઉચ્ચારે.

હવે પ્રિય વાંચક વર્જથી મારી ફક્ત એજ અરજ છે કે, તેઓ આ મારા નજીવા પુસ્તકને ન્યાયની દૃષ્ટીએ સ્વીકારે, વાર્તા મુસ્લિમ સંસારીક હોવાને કારણે ભાષા તથા ભૂલચૂક દરગુજર કરે, અને ખીજા વધુ પુસ્તકો તેમની સેવામાં સંસારીક તથા ઐતીહાસિક અપભ્રંશ કરવાની તક આપી, એક ભારતખંધુની દાઝ દાખવી સહાનુભૂત યાત્ર. તથા ઉત્તેજન મળિયાથી ફૂતાર્થ કરે.

ડાંગી શેરી
સ્ટેશનરોડ
મુરત }

સેવક. એમ. એમ. જડેશ

અનુક્રમણિકા.

પ્રકરણ

- ૧ હું. તિસ્કાર.
- ૨ જી. લગ્ન પછી.
- ૩ જી. એક દીવસ.
- ૪ શું. વરસ માંડ.
- ૫ મું. સોકની આગ.
- ૬ હું. કમનસીબ હલીમા.
- ૭ મું. મરણ કોયા.
- ૮ મું. ઈશ્વરની આંખો.
- ૯ મું. આરજાની ખેવકાઈ.
- ૧૦ મું. હવે હલીમા ?
- ૧૧ મું. છેવટે પ્રભુએ સાંભળી

પ્રકરણ

- ૧૨ મું. પ્રાર્થના કબુલ થઈ.
- ૧૩ મું. જીની એજાબાણ.
- ૧૪ મું. લલાઓ માટે મુસીબત.
- ૧૫ મું. લુણની કીંમત.
- ૧૬ મું. જડી ખલાસ.
- ૧૭ મું. કુદરતની કસોતી.
- ૧૮ મું. વાહરે દીલ ? ધન્ય છે
- ૧૯ મું. કોલ કરાર.
- ૨૦ મું. પોતાના મકાને.
- ૨૧ મું. એક અજબ રહસ્ય.
- ૨૨ મું. પોતાની કહાણી.

ગરીબ હલીમા.

પ્રકરણ ૧ લું.

“ તિરસ્કાર ”

હવારનો વખત, અને રવિવારનો દીવસ, એ શહેરના પ્રત્યેક દેખાવોને એવી તો સુંદરતા અર્પી રહ્યાં હતાં, કે આજે જાણે કેઈ તહેવાર ન હોય ? તેમ આદે તરફથી મોટરો ઘોડાગાડીઓ વીગેરેના અવાજોએ મોટા શોરખકોર કરી રાખ્યો હતો. દરેક જતા આવતા લોકો કેટલેક ભાગે આજે ખુશ દેખાતા, બલ્કે મકાનો બિલ્ડીંગો વીગેરે પર પણ એક ભાતની ખુશી પ્રસરી રહેલી માલમ પડતી.

‘અય્યાશ યેન્શન’ બહીજ પુરબહારમાં શબ્દગારવામાં આવી રહ્યો હતો. અય્યાશ તરફથી થનારી રાતની ઈવનીંગ પાર્ટી માટે જાતજાતની તૈયારીઓ થઈ રહી હતી. જેમાં લિજ્જ લિજ્જ જાતિના અનેક લોકો સામેલ થતા, અને અય્યાશની મેહફીલને ગરમ કરતા. અને આવી પાર્ટીઓ દર રવીવારે વગર ગાળે થતી.

અચ્ચાશ પોતે જોકે એક પ્રતિષ્ઠિત ઓધધેદાર હતો. અને તે સિવાય તેણે ઝંરીસ્ટરીની પરીક્ષા બચ્ચીજ પ્રતેહ-ચાળીથી પાસ કીધી હતી. છતાં અફસોસ કે તે એક મુસલમાન હોઈ તેનામા મુસલમાનીને રજ ખરાખર પણ લામ ન હતો. મઝહબ અને ધર્મ કંઈ ચીજનું નામ છે, તે ભણતો ન હતો. અને વધારે અફસોસની વાત તો એ હતી, કે એના હોસ્તોમાં પણ એવો એકે હીરો ન હતો, કે જે તેને સીધી અને સારી સલાહ આપી ધર્મને માગે ચલાવે. તેમ છતાં જેઓ હતા, તેઓને અચ્ચાશે એવી ખરાખર રીતે ધિક્કારી કાઢ્યાં, કે ફરી અચ્ચાશનું મોં પણ જોવું તેમને માટે પાપ સમાન થઈ ગયું હતું. આજે એક છેલ્લો રહી ગએલો સાલેહ નામનો મિત્ર એક છેલ્લો પ્રયત્ન કરવાને ધરાડે એને ત્યાં આવ્યો હતો. જે વચલા હોલની બાજુના એક ઝોરડામાં બેસી તેને કંઈ સમજાવી રહ્યો હોય, એમ જણાતું હતું અત્યાર મુધી બન્ને ધીમે ધીમે વાતો કરી રહ્યાં હતાં પણ એકાએક અચ્ચાશનું મોં એકદમ ગુસ્સામાં આવી ગયું. તે એકદમ ઉશ્કેરાઈ ગયો. કારણ કે એને જે વાતો સાલેહ સમજાવી રહ્યો હતો, તેને તે અંતઃકરણ પૂર્વક ધિક્કારતો. રંજ અને પ્રીકર શું ચીજ છે. જેની દેશ માત્ર પણ પરવા કર્યા વગર અચ્ચાશી અને મોજમજાહમાં પોતાના દીવસો એવી રીતે વ્યતીત કરતો કે

કોઈપણ ન કરી શકે. પણ જ્યારે સાલેહને પોતાની વિરૂદ્ધ સલાહ આપતાં સાંભળ્યા તો તેના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહીં. મહેરાનો રંગ જોકે કદમ ફેરવાઈ ગયો. અને કોઈ આવેશમાં બોલી ઉઠ્યો.

“જોટલે.....? તમે કોઈપણ રીતે મને પૂનર્જન કરતા રાહી શકવાના નથી. નાલાયક હલીમાએ મારા ઘરનું સત્યાનાશ વાળી રાખ્યું છે”

“તમે ખૂલો છો” સાલેહે દ્રઢતાથી કહ્યું ‘હલીમા’ સત્યાનાશ કરી રહી નથી. બદલે તે પોતાના લક્ષિતબળે તમારા ઘરને અલ્લાહના કહેરથી (કોપથી) બચાવી રહી છે એ સિવાય તમને બહુનમની (નર્ક) આગથી બચાવશે. તે નમાઝો પઢે છે. રાઝાઓ (અપવાસ) રાખે છે, ખેરાત દાન કરે છે, મતલબ ઇસ્લામના હરેક ફર્જ (હક) તે અદા કરે છે. હું નથી સમજી શકતો કે તમે જોને કઈ વાત પર ધિક્કારો છો?”

“તમે સમજો કે ન સમજો, જોની મને પરવા નથી” અચ્ચાશે કહ્યું. “પણ હવે એ તો નક્કીજ કે હું આરઝા સાથે લગ્ન કરવાનું કદી પણ માંડી વાળવાનો નથી. કમબખ્ત હલીમા મારા માટે જોવી થઈ રહી છે, કે જેને જોતાં મારી નસેનસનું ખુન ઉછળી પડે છે. તે ધર્માંધ સ્ત્રીએ મારી મુખમય છાંદગીને દુઃખદાયક બનાવી રાખી છે. મેં જોને

અનેક વાર કહ્યું કે, “તું આ ધર્મના ઢંકોસલાં છોડી દે અને ચાલુ જમાનાની પ્રકૃતિ અપત્યાર કર તું જેટલા પૈસા જેરાત તથા દાન દક્ષીણા પાછળ ખરાબ કરે છે જો તેટલાંજ પૈસા સાંજના સ્હેલ સપાટામાં ખર્ચે અને તાજી હવા ખાય તો કેટલી બધી તંદુરસ્તી મુધરે ?” અને એ પ્રમાણે નમાઝ માટે પણ સમજાવ્યું કે, “જો તું આ એક નકામી વસ્તુ નમાઝ પાછળ તારો કીમતી ટાઇમ વેસ્ટ કરે છે, કે જે આ દુનિયામાં કોઈ પણ જાતનો ફાયદો પહોંચાડનારી નથી. એના કરતાં જો એટલોજ વખત ‘પિયાનો’ ‘હાર્મોનીયમ’ અથવા એવા બીજા કોઈ જાતના વાજાં પાછળ કાઢે તો કેટલી જાતજાતની રાગણીઓ શીએ, મનની પ્રકુલ્લીતા મેળવે, તથા ખુશ અને ખુશ રહે પણ હાય તે જુના વિચારોના ઢોરે એક પણ ન ગણકારી. ના, ના તમેજ કહો મી. સાહેબ ? કે જો હું આરજા જેવી ભણેલી ગણેલી મોડર્ન ટાઇપની સ્ત્રી સાથે પરણું તો મને આ દુઃખ ભોગવવું પડે ? નહીં કદીજ નહીં, કારણ તે પોતાના કાકા સાથે જે ત્રણ વખત ઇંગ્લંડ જઈ આવી છે, ‘એટીકેટ,’ ‘લવ મેટર,’ ‘સ્ટાયલ;’ અને ‘તહેઝીમ’ વિગેરેથી સંપૂર્ણ વાકેફ છે. અફસોસ હલીમા કેમ આવી નીકળી ? (એક ઠંડા ઉચ્છવાસ સાથે) પણ વાત અસલ એ છે, કે જે માણસ જેવા કુળમાં જન્મેલો હોય તેમાં તેવીજ અસરો પડે છે.”

“તૌભા કરો.....મી. અચ્ચાશ, તૌભા કરો ! આ
 શું કહી રહ્યાં છો ? હલ્લીમાનું ખાનદાન અને કુળ ? ? અરે
 એ જે કુળમાં જન્મી તેને તમે હમણા તો નહીં પણ પછી
 પીછાણુશો. જે હલ્લીમાને તમે ધિક્કારી રહ્યાં છો, તે ન
 કહી શકાય કે કોઈ દીવસ તમારાજ અંતરમાં તમારાજ
 ઘરમાં અને તમારીજ આંખોમાં, પથરાયે: મહી છુપાએલા
 દીરા સમાન ચમકે, કાંટાએમા રહેલા શુભાળ સમાન દીપે.
 અને જે આરઝા માટે આપ તડપી રહ્યાં છો, સંભવીત છે
 કે તે એક શરખત તળે એકલું વિષ શાખીત થાય ! કારણ
 કે “જ્યાં સુધી માણુસના શિક્ષણમાં ધર્મનો તત્વ
 ન હોય ત્યાં સુધી તે શિક્ષણજ નકામો અને હાની-
 કારક રહે છે.” અને તેનું કળ.....”

“બસ કરો બસ કરો,” હવે આચ્ચાશથી ન સહન
 થઈ શકાયું પોતાની દૃઢચેત્રી અને તનમનની માલીક
 આરઝાનું એવી રીતે થતું અપમાન તેનાથી સાંખી શકાયું
 નહીં. તે ગુસ્સામાં ધ્રુજી ઉઠ્યો. પોતાની પ્રાણેશ્વરીના
 અપમાન તેને પુણ્ય મહી કાટાં અને અમી મધે જળ
 સમાન ભાસવા લાગ્યું. અહીં અમારે એટલું જણાવવું
 પડશે કે અચ્ચાશ સમક્ષ, કોપ કહેર દુઃખ અને મુસીબત
 કોઈ હસ્તી ન રાખતા હતાં. પ્રભુ તથા તેના દરેક બળ
 અને શક્તિને તે નાસ્તિક માનતો, તથા દુનીયામાં કે

આકાશમાં આ ચીજોમાની એકપણ વસ્તુ હોવાનું તે હડહડતું
 જુઠાણું સમજતો. અને એનું કારણ એ સિવાય બીજું શું
 હોઈ શકે, કે જેની આંખે કમળો હોય તે સઘળુંજ પીથું
 દેજે. તે એમ ધારતો કે જ્યાં સુધી મનુષ્ય કુણુદી અને
 લઘુમતી ન વાપરે ત્યાં સુધી તેની પાસે દુઃખ સુસીળત
 કહેર કે આકૃત કંઈપણ આવી શકતું નથી. પણ તે ક્યાં
 જાણતો હતો કે પ્રભૂ સર્વશક્તિમાન છે. ધન દોલત કુણુદી
 કે કુણુદી તેની આગળ કંઈપણ ચાલી શકતું નથી. કેટલીક
 વખત તો કાપનો વિચાર આવતા તે તેને એવી રીતે
 હડાવી દેતો કે, “ મારા પાસે અમુટ ધન દોલત અને
 સામગ્રીઓ છે. અને જ્યાં સુધી એ ચીજોનું બળ મારી
 પાસે છે, ત્યાંસુધી તો કંઈપણ જાતની શક્તિ મારા પર
 કાબુ મેળવી શક્તિ નથી.”

અર્યાશનો ધર્મ જો કે વિલાયત જઈ આવ્યા પછી
 નાશ પામી ચૂક્યો હતો, તો પણ અમે એ સારી રીતે
 જાણીએ છીએ કે તે એક હંચા ખાનદાનમાં જન્મેલો
 સૈયદ માળાપનો ગર્ભશ્રીમંત સુપુત્ર હતો, અને તે એક
 એવા બાપનો દીકરો હતો, કે જેણે એક ઉચ્ચ ઓદ્દેહાર
 અને પ્રતિષ્ઠિત માણસ હોઈ, ધર્મસખાંધી એવી તો નામના
 મેળવી હતી કે, દુનીયા તેના વખાણ કરતી, અને એમ
 કહેતી કે “ આવો ધર્મચુસ્ત ઓદ્દેહાર આજ સુધી ન જોયો.”

પણ હાય કાળ તું કોઈને છોડતું નથી. અધ્યાશને તે તારા પંજામાં એવી સ્ત્રીને સપડાયો કે તેની જાંઘની ધૂળ કરી નાખી. તારા પરીવર્તનમાં તે નેક બાપનો પુત્ર, એવો તો સપડાયો કે ધર્મ અને પુણ્ય હવા ગતીએ તેનામાંથી નીકળી ગયાં. હાય અધ્યાશ પરજ શું ? દરેકની એજ હાલત છે. સારા સારા સદગુણી ગૃહસ્થો સદમાર્ગ છોડી દુર્જ્જ્વાલીન હીચકારા બની બેઠાં છે. જો કાળ શું તું એમ કહી શકશે ! કે આજે તારા સમયમાં એવો એકપણ પુરૂષ છે કે જે રાજા મહારાજા હોઈ. અખુટ ધનહોલત ધરાવતો હોઈ ગર્વ અને ધર્મડને ધિક્કારી, માટી માટી રાજમાલીઓ તરછોડી ચાર પાંચ કે એક પણ વર્ષ વનવાસ અર્થે નીકળી પડયાં હોય ? નથી, નથી....જો દુષ્ટકાળ એકપણ નથી. અમે અમારા સ્વકાને સાંભળ્યું અને સ્વઆંખે વાંચ્યું કે પહેલાના જમાનામાં માટા માટા રાજા ધિરાજે પણ એક ધર્મ ખાતર પોતાના તનને સરોવર સમાન અગ્નિને અમૃત સમાન નિર નીરખી પોતાને હોમાવી દેતા.

રાજાધિરાજે તો શું ! તારા વખતનો એક સાધારણ. જોદ્ધેધાર પણ પોતાને એટલો બધો શક્તિવાત અને મહાન સમજે છે, કે “ હું મારા ઓછાના બળે એકવાર પ્રભૂને પણ હરાવી શકીશ.”

તેઓ કયાં બળે છે, કે ઇશ્વર મહા શક્તિવાન છે. તેની શક્તિ અબજ અને અપાર છે. તથા કયે સમયે

અને કયે વખતે તેઓને પોતાનું ગર્વિષ્ઠ માથું નમાવવું પડશે. જે અચ્ચાશ આજે ધર્મને અંતઃકરણ પૂર્વક ધિકારી રહ્યો છે. જે અચ્ચાશ ધર્મને ભૂત સમજી નાસી રહ્યો છે. તેજ અચ્ચાશ ન કહી શકાય કે તેજ ધર્મને પ્રેમ ભર્યાં હૃદયે ભેટશે, ચાહશે, અને તેના ચરણોમાં પોતાનું માથું ઢીલોળાવતી કુરબાન કરશે. અને એવી ખાત્રી આપનારી ફક્ત એજ વાત હતી કે તે, તે બાપનો પુત્ર હતો કે જેણે એકબે નહીં પણ સાત સાત હજાર (યાત્રાઓ) કરી હતી. અને તે ખુન કોઈ દિવસ પોતાની ગળક અચ્ચાશની નસોમાં ફેંખાડશે.

પણ આ વખતે અચ્ચાશની વર્તણૂક એવી હતી કે જો આજે તેનો બાપ જીવતો હોત તો કદી પણ હલીમા જેવી સાત પરદામાં ઝેસનારી ધર્મચૂસ્ત બાળીકા અચ્ચાશ માટે શોધવાની કોશિશો ન કરત, બદલે આરબા જેવીજ કોઈ સુધરેલી વિકટોરીયા ગાર્ડનમાં છત્રી લઈ લટકતી સન્નારી જોડે લગ્ન કરી દીધાં હોત.

પ્રત્યક્ષ રીતે હલીમા અચ્ચાશના ઘરમાં દુઃખી નહતી. પણ જેને સ્ત્રીનું સુખ કહે છે, અને સદગુણી સ્ત્રીઓ જેને ખરૂં વૈલવ સમજે છે તેજ હલીમાને મળતું નહીં. એટલે હલીમાને પોતાના પતિની મીઠી દ્રષ્ટી વિનાનું ચહેનશાહી રાજસુખ પણ વતવાસી દરીદ્રી દુઃખ સમાન લાગતું. ધણીની મહોબ્બત વિના તે પોતાની જાંઘળી ધૂળ સમજતી અને

કેટલીક વખત તો આપઘાત કરવાનો પણ વિચાર કરતી. પણ પાપ સમજી, પોતાનું દુઃખ પોતાનામાં જ સમાવી એક અક્ષર પણ જીભ પર ન લાવતી.

તે બિચારી આજકાલની છટકેલ સત્તારીઓ માફક ધણીને કયે રસ્તે અને કયે માર્ગે હાથપર લેવો એ જાણતી ન હતી. અને એજ કારણ હતું કે અચ્ચાશ આજે તે યુરોપીઅન સભ્યતાવાળી છટકેલી છલખેલીના પંજમાં સપડાઈ, તેની સાથે પુનર્જન્મ કરવાના ધરાદાપર આવી ગયો હતો. અને જેના અંજમમાં પોતાના એક ભલા અને નેક મીત્રને વિરૂદ્ધ ભેઈ કેાઈ પણ જાતની શરમ રાખ્યા વગર છાટકી નાખ્યો. અને બોલી ઉઠ્યો.

“બસ કરો, બસ કરો, મારે નથી સાંભળવું તમારું ભાષણ. કેાઈ બીજાને આવી શિખામણો કરજો. આજ સુધી હું તમારી શિખામણોને માનતો હતો. પણ હવે મને ચોક્કસ ખબર પડી ગઈ કે, તમારા જેવા જોદ્ધ ટાઈપના પુરૂષોજ આજે ઇસ્લામના વિનાશનું મૂળ કારણ છે. તમો લોકોએજ તમારા ધર્મના ચક્કરમાં સપડાવીને મોટા મોટા લક્ષાધિપતીઓને આજે જરબાદ કરી નાખ્યા છે. જો ઔરંગઝેબ (આલમગીર) જેવો ધર્મીય સહેનશાહ દુનીયામાં પેદાજ થયો નહોત-તો, આજે હિંદુસ્થાનમાંથી સુસલમાનોનું રાજ નાશ ન પામ્યું હોત. આવા આવા કહેવાતા મોટાઓજ સુસલમાનોના વિનાશનું મૂળ કારણ છે. તમને એટલું સૂઝે

છે ? કે આરબા સાથે પરણવાથી મારી જીંદગી કેટલે દરબજે સુખી થશે ? તમે દોસ્ત થઈને કેમ સાંખી શકો છો ? કે મને આજે છતી જિએ સાંજના બગીચાઓમાં ફરતાં અન્ય સુખી જોડાઓને જોઈ બળવું પડે છે ! શું મેં લગ્ન આ માટે કર્યાં હતાં ! કે મારી સ્ત્રી મારા હુકમ ન સાંભળે, નાચ પાર્ટી કે ચહેલ સપાટામાં ઉઠારપણે ભાગ ન લે ? હું આજ મહીનામાં આરબા સાથે લગ્ન કરી તમો લોકોને દાખવી આપું છું. કે સુખી જીંદગી કેનું નામ”.....

“પણ.....”

“પણ બધું કંઈ નહીં.” સાલેહ કંઈ કહેવા જતો હતો, પણ હવે અચ્ચાશ પોતાનામાં ન હતો. દોલત અને સંપત્તીના નશામાં તે જોવો તો મસ્ત થઈ ગયો હતો કે, પોતાના એક જુના મિત્ર સાથે કેવી રીતે વાત કરવી તેનું પણ ભાન ન હતું. થણીજ ઉદ્વેગતાઈ તથા તીરસ્કાર પૂર્વક સાલેહનું અપમાન કરી નાખ્યું “પણ બધું કંઈ નહીં” તેણે કહ્યું. “હું તમને પણ કહું છું કે જો તમને મારી દોસ્તી રાખવી હોય ! અને મારા બારણા તમારા માટે ખુલ્લા મુકાવવા હોય ! તો મારા દરેક વિચારોને મળતા થવું પડશે નહીં તો જાઓ છેલ્લાં સલામ. વિચાર કરીને પછી મળજો ! હમણા મારે પાર્ટીની તૈયારીઓ કરવી છે.”

એટલું કહી અચ્ચાશ ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં ચાલતો થયો અને સાલેહ પણ એના વાકયો તરફ ધિક્કારનું હાસ્ય કરતો ઉઠી રસ્તે પડ્યો.

પ્રકરણ ૨ જી.

“લગ્ન પછી.”

મહીના લગભગ ઉપલી ખીનાને ગુજરી ગયાં કે બ્યારે અચ્ચાશે પોતાની પશ્ચિમની કેલવણીની સારી છાપ સાલેહના દીલ પર આપી પૂનર્લગ્નના વિચાર જણાવ્યા હતાં. તેણે જેમ કહ્યું હતું તેમ કર્યું. એટલે તેજ મહીનામાં આરઝા સાથે પરણી, આજે પોતાની જીંદગીના પૂર વેલવના હીયકાઓમાં ગુલી રહ્યો હતો. અને એના સ્નેહીઓમાં પણ આજે એવો એક પણ નમુનો ન હતો, કે જે અચ્ચાશના રાત્રી કહેલા ધોળા દીવસને પણ દીવસ કહે, બલકે અધકારમયી રાત્રીજ કહી તેનું મન રાખનારા ખુશામદી બદમાશે ભરેલાં હતાં. એટલે અચ્ચાશને ખુશ કરવા પોતાની ધર્મ જેવી વસ્તુને પણ ન ગણકારતાં તેને અપમાન કરી દેતાં, કારણ કે તેઓ જાણતા હતા કે, “અચ્ચાશને કુમાર્ગથી સુમાર્ગ પર લાવવાની તલ માત્ર પણ કોશેશ કરતાં અમારો એકલા નંબર વનની ઓટલ હંમેશ માટે હવામા ઉડતી જણાશે. અને અચ્ચાશ અમને પોતાના ઘરને બારણે પણ ઉભા રહેવા દેશે નહીં.”

હવે અધ્યાશનું આમ કરવાનું કારણ એ સિવાય બીજું શું હોઈ શકે ? કે, આ આજી જમાનાના કેટલાક લઘુમતીવાળા હલકા ઓઢેદારો તથા માલદારો પોતાને એટલા બધા ઉંચા સમજે છે કે, તેમના બરાબર દુનીયામાં બીજો કોઈજ નથી. અને જેથી કરીને તેઓ પોતાને નેક અને સારી ચલાહ આપનારા દોસ્તોનું પોતાનું માન નથી રાખતા સમજી ઝાંચકોટ કરે છે. અને હાંજી હાંજી કરી ધનરૂપી લોહી ચૂસવાવાળા મનુષ્યરૂપી ખુશામદીયા મચ્છરોને આશરો આપી પોતાનું વિનાશ પોતાનાજ હાથે ખરીદે છે. હવે આ ઉપર જણાવેલા નીચે લોકો કેટલીક વખત એટલે હદ સુધી ઉતરો પડે છે, કે ધર્મ જેવી વસ્તુમાં પણ પોતાના માલદાર દોસ્તની જરાપણ અલાજણી જોતા તેને બધારે ઉધે માર્ગે લમાવવાની કોશિશ કરે છે. જે નિચે દર્શાવેલા એક દાખલા પરથી વાંચક સમજી શકશે.

આજે ફરી રવિવારનો દિવસ હતો. અને અધ્યાશની દર રવિવારની ટીપાર્ટીના રીવાજ મુજબ આજે પણ જાત જાતની ગોઠવણો કરવામાં આવી હતી. આખી અધ્યાશ મેન્શન વિજળીક લાઈટથી જગમગાટ કરી રહી હતી. વચ્ચેના મોટા હાલ ઘણાજ ઠાઠમાંઠથી શણગારવામાં આવ્યો હતો. આરે તરફ નેતરની ગોઠવેલી ઈઝીચેરોપર અધ્યાશના ખુશામદીયાઓ શરાબના ગ્લાસો હાથમાં પકડી

હીહી હાહા કરતા બેઠાં હતાં. વરસ દહાડે એક પથ્થુ વખત ન હસવાવાળો પુરૂષ પથ્થુ આજે અચ્ચાશને હસ્તો ભેંધ, ખળખળાટ હસી રહ્યો હતો. વચમાં પાથરેલી એક ઉંચી ચેતરંજીપર કોઈ એક મહાન પુરૂષ જેવો દેખાતો લાંબી સફેદ હાલીવાળો માણસ એક હાથમાં ડંડો લઈ, મુચલમાનોના કથાકારો માફક કથા કરી રહ્યો છે. કથાકાર પોતે પથ્થુ જરા જરામાં કંઈ કંઈ કહેતો અને હસી પડતો અને તેમજ આજુબાજુ દારૂના ગ્લાસો પકડી બેઠેલા પ્રેક્ષકો પથ્થુ હસી રહ્યાં હતાં. એટલામાં તેઓમાંથી એક હસ્તો હસ્તો ઉઠ્યો અને તે મોલ્વી જેવા દેખાતા પુરૂષ પાસે જઈ એવી તો ભેરથી તેની હાલી ખેંચી કાઢી કે તે તેના મુખપરથી ઉખડી ગઈ, હીહીહાહાનો ઘોંઘાટ મચી રહ્યો, અને તે મોલ્વીનો વેષ ધારણ કરેલો અચ્ચાશનો દોસ્ત પથ્થુ હસ્તો-હસ્તો પોતાની જગા પર જઈ બેઠો. અચ્ચાશે તેની પીઠ ઠાકી શાખાશી આપતાં કહ્યું, “વાહ દોસ્ત ખુબ મોલ્વીની નકલ કીધી. એ મુરખાઓ એવાજ ઢાંગ કરે છે.” વાંચક પ્રીય સમજી તો ગયાંજ હશે કે આ નકલ કરનાર પુરૂષ અચ્ચાશને ખુશ કરવા ઉઠેલો તેનો એક મીત્ર હતો.

મતલબ કે આવા અનેક નીચો અહીં દર રવીવારે એકઠા થતા અને જાતજાતની નકલો કરી ધર્મને વખોડતા કોઈ કથા કહી મોલ્વીની નકલ કરતો, કોઈ ઇસ્લામ

ઇશ્વામ કરી છાટી ફૂટતો, કોઈ પરદો પરદો
 કરી રડવા બેસતો, કોઈ કોમી દરદના ઢાંગથી પેટ પકડી
 પકડી એવી રીતે પ્રરતો કે હસતા હસતા સર્વના પેટ
 દુઃખી જતા. મતલબ રવીવારની રાત્રીને ઘણોઘરે લાગ
 અધ્યાશ મેન્શનમાં આવીજ ભતભતની ધર્મચેષ્ટાઓથી
 વ્યતીત કરવામાં આવતો. વધારામાં મીસ આરજા કે
 જેણે પાંચ સાડાપાંચ મહીના થયા મીસીસ અધ્યાશનું
 ટાઈટલ પ્રાપ્ત કરી લીધું હતું. આ મેહફીલમાં વધુ રસ
 લેતી અને તે રંગીલી મહેશીલમાં પોતાની શીરકતના
 ખુશનુમા પુલો વીખેરતી. પોતાના નાજુક નાજુક હાથોએ
 ગ્લાસો ભરી અધ્યાશના મીત્રોને પાતી પીતી, અને
 ભર મીજલસમાં અધ્યાશના ખોળામાં બેસી યુરોપના શિક્ષ-
 જ્ઞનું નામ કાઢતી. અધ્યાશ આ વાતોથી ખુશ હતો.
 લગભગ દરેક પર શરાબનો પુરેપુરો અસર થઈ ચુક્યો
 હતો છતાં રસિલી આરજાને સંતોષ ન હતો, વધુને વધુ
 ભરતી, અને પાતી, (કોના બાપનું દેવાળું.) અધ્યાશ તેની
 હર અદા પર સો સો જીવથી કુરબાન થતો તેની લટકાતી
 ચાલ મચકાતા વાક્યો, અચકાતા શબ્દો, અને લચકાતું
 જોબન, અધ્યાશના ખુશાલી રૂપ દીવાપર જલુ ચીમનીનું કામ
 કરતાં. એટલે તેના આનંદમાં વધારા રૂપ હતાં. અલબત્ત
 કેટલીક વખત અધ્યાશને આવી મોજમઝાહમાં હલીમાની

ચાહ આવી જતી. મોં ઉતરી જતું તિરસ્કાર તથા નાસીપાસી તેના મોં પર પ્રસરી રહેતાં. પણ એ વાત વધારે વાર રહેવા પામતી નહી, અને પાછો હસ્તો ઊઠતો થઈ જતો. પણ આ પરથી અમારે એમ તો નજ કહેવું જોઈએ કે તે હલીમાને ન ચાહતો અંદર તો પ્રેમ હતો, પણ વાંધો એજ હતો, કે હલીમાના કર્તવ્ય તેને એક આંખ ન ગમતા. જે કામો હલીમા કરતી અથવા જે ચીજોથી હલીમા પોતાના ઘરને શણગારતી તે ચીજો તેને અશીના ભડકા સમાન લાગતી.

આરઝા સાથેના લગ્ન પછી અય્યાશે હલીમાને પોતાનાથી જુદી કરી અય્યાશ મેન્શનથી કેટલેક દુર એક ચચીસ રૂપીઆના ભાડાનું મકાન લઈ રાખી હતી. તે બીચારીને આરઝાના લગ્ન પહેલા પ્રેમ નહી, તો દર્શન તો થતાંજ હતા. પણ હવે તો તે પ્રેમ બીખારણુને ચાર ચાર મહીનાઓ સુધી પતિ દર્શન થતાં ન હતાં. જોકે અય્યાશ તેને જરૂરથી વધુ ખર્ચ તથા ચીજો મોકલતો પણ મીઠી દ્રષ્ટિ વીના તેને સર્વ ઝેર લાગતું.

આવી રીતે રીખાતી મુંઝાતી છતાં હંમેશ પોતાના પતીની સુધરી જવાની તથા તેને કોપથી ખચાવવાની યાચનાઓ પ્રભુ પાસે કરતી જો કે અય્યાશ તેના હકમાં કાળો કેર વર્તાવી રહ્યો હતો, છતાં તે દયાની દેવી કોઈપણ વખતે પોતાના ધણીનું બુદ્ધ ન ચાહતી બલકે

દર નીમાજ બાદ તેની તાંદૂરસ્તીની તથા તેના સ્ત્રીધા માર્ગ પર લાવવાની યાચના કરતી. અને કહેતી “હે પ્રભુ તે ગમે તેવા અધર્મી તથા પાપી છે, છતાં મારા સ્વામી છે, નાશ છે, અને રક્ષક છે. અને મારા ખાતર તું તેમના પર કૃપા દ્રષ્ટી રાખી તારા લયંકર કૌપથી બચાવજે.” ટુંકમાં તે સતી કૌંઠપણ વખત કંટાળી પોતાના સ્વામીના હકમાં શ્રાપ ન આપતી. જો કે અચ્ચાશ અનેક વખત હલીમાના મોં પર કહી ચૂક્યો કે, “હલીમા તું મરી જશે ત્યારેજ હું મુખી થઈશ.” પણ તે નેક કૌંઠ દીવસ પણ પીઠ પાછળ શુષ્કાં ખુરં ન બોલતી.

એ સિવાય એમ પણ ન હતું. કે હલીમાએ પોતાના પતિને ખુશ કરવાની લેશ માત્ર પણ પરવા કીધી નહીં. નહીં બલકે તે ખીચારીએ ઘણુંએ કયું જેટલું તેનાથી બન્ધુ તેટલું કીધું. પણ અફસોસ કે તેનું પત્થર પર પાણી, ને તડકામાં દીવા જેવું પરીણામ આવ્યું. સાડી તેણે પહેરી આડી માંગ (સિંથો) તેણે પાડી, પાઉડર લગાવી, હેઝલીન વાપર્યું” મીસ્ત્રી છોડી, મેંદી છોડી, અને અહીં મુધી કે દર ગુરૂવારનો રોજો પણ છોડી દીધો. પણ દીલ્હો દુરજ દેખાઇ અને અચ્ચાશ ખુશ થવાનો ન હતો તે નજ થયો. તો પણ તે પ્રભુ અને પતિનો સરખો ઉપકાર માનતી.

પોતાની પહેલી બેગમને તે ચાર ચાર મહીના મુધી

મળવા ન જતો એતું કારણ એજ કે એના ઘરની
 દરેક ચીજોને એ ધિક્કારતો, આરઝા અને હલીમા વચ્ચે
 આકાશ પાતાળનો ફરક એને માલમ પડતો, કારણ ત્યાં એક
 ખુબસુરતમાં ખુબસુરત ગીલાફ નીચે ભારેમાં ભારે હાર્મી-
 નિયમ, તો અહીં ઉમદામાં ઉમદા દક્ષતરમાં ઘોટામાં મોટું
 કુરાને શરીફ (કુરાનનું પુસ્તક) ત્યાં સોનાની ખંઝડીઓ
 હાથમાં, તો અહીં લીલી *ચુડીઓ કાંડામાં, ત્યાં માતીની
 નેકલેસ ગળામાં, તો અહીં સુખડની માળા ડોકમાં, ત્યાં
 દીવસમાં ત્રણ ચાર વખત ખાવું, તો અહીં દર ગુરુવારનો
 રોજો, ત્યાં ખેરાત હરામ અને દાન પાપ, તો અહીં દર
 ખાણમાં મસીદના મુદ્દા અને, ચતીમ (ખાજાશ્રમના) ખાળકોનો
 ભાગ, મતલબકે તે આકાશ તો એ પાતાળ તે દીવસ તો
 એ રાત્રી અને તે ઘોળી તો એ કાળી અવ્યાશને લાગતી.

*મુસલમાનોમાં પરણ્યા પછી ખાસ કરીને લીલી કાંચની ચુડીઓ
 પહેરવાનો રવાજ છે.

પ્રકરણ ૩ જી.

“ એક દીવસ. ”

એ પ્રીત માસ અને ઉપરથી ચારે તરફથી નીકળતી ગરમી દરેક સૃષ્ટીવાસીઓને એવી તો હંફાવી રહી હતી, કે પૂછવાની વાત નહીં. પંખીઓ પોતપોતાના માળામાં બેસી દયામણી આંખે ચારે તરફથી નીકળતી ગરમીને જોઈ રહ્યાં છે. પશુઓ કેટલાક ઝાડોની છાંયમાં બેસી ઠંડકની વાર જોઈ રહ્યાં છે. ઝાડપાન પ્રળપુલ વિગેરે પર જેવી રીતે ચોર શાંતતા જંગલમાં છવાઈ રહી છે. તેવીજ રીતે શહેરમાં પણ મોટા મોટા રસ્તાઓ શાંત અને ગંભીર, વેપાર શેઠગારો મંદ, ગરીબો પેટ ખાતર નીકળતા પરસેવાઓના રેલા વહેતા કરી રહ્યાં છે. બિચારાઓનું કૌણ દયા ખાનાર હતું ! માલદારો તો મોટા મોટા પંખાઓ નીચે આરામથી બેસી હવા ખાઈ રહ્યાં છે. બાવણાઓ પર મુસખકે ખસની ચીકો લટકાવી તેની પર પાણી છંટાવી તેમાંથી આવતી ઠંડી લહેરોના લહાવા લઈ રહ્યાં છે.

ન્યારે તાપ આવી રીતે ચારે તરફ ત્રાહ ત્રાહ પોકરાવી રહ્યો હતો, ત્યારે મી. મલેરીયા. કે જેઓને હમણાંજ પુરસ્કૃત મળી હતી, પોતાનો કબજો જમાવવા મચ્છરો દ્વારા

આખા શહેર પર ટુટી પડ્યા. એટલે મલેરીઆનો ભયંકર તાવ આખા શહેરમાં પ્રસરી ચૂક્યો હતો.

જેમાં બીચારી હલીમા પણ સપડાઈ ગઈ. લગભગ પાંચ દિવસ સુધી તો એ બિચારીને બીછાનું છોડવું ભારે થઈ પડ્યું. આજે છટ્ટો દિવસ હતો કે રહેજ આરામ માલમ પડતાં જરા બીછાનામા ઉઠી બેઠી, હાલત ઘણી ખરાબ હતી. પાંચ દિવસના ચાલુ તાવે એટલી તો નિર્બળ બનાવી દીધી હતી, કે જમીનપર પગ મૂકવો મુશ્કેલ હતો. ચાક-રડીએ આવીને જણાવ્યું કે “શેઠ પધાર્યા છે.” હવે તેને શું બેઠવું હતું? એકદમ ગોઠડું ફેંકી ઉઠવા જતી હતી કે, અચ્ચાચ પોતેજ ખારણું ખોલી એમ ઠહેતો ઘૂસી આવ્યો કે, “હં....હં....આવકારની કંઈ જરૂર નથી, હું પોતેજ આવું છું” પાસે આવીને, “આ શું થયું! આટલી બધી તબીયત કેમ બગડી? જરા મને ખબર તો આપવી હતી?”

પતિના દર્શન વિના તલસતી, પાંચ પાંચ મહીનાના વિયોગથી તડપતી હલીમા, પતીના એક સાધારણ અવાજ સાંભળવા આતુર રહેલી હલીમા, આ મીઠા અને લાગણી ભર્યાં વાક્યો સાંભળી ઉશ્કેરાઈ ગઈ. પ્રેમના ભેશે એને એવી તો દાબી દીધી કે તે કંઈજ ખોલી શકી નહીં. આંખો બંધ કરી લીધી. ધીમેથી નીર્બળ હાથ ઉંચક્યા

પતિના હાથને પોતાના હાથમાં લઈ છાતી પર મૂકી. માં પાસે ખેંચી ઝોક પ્રેમ ભર્યું ચુંબન આપતાં દયામણે કંઠે બોલી. “કંઈ નહીં બહાલા સાધારણ તાવ હતો, તે પણ ચાલ્યો ગયો.”

આટલું બોલી ધીમેથી આંખો બોલી અચ્ચાશ તરફ જુએ છે, તો તેની આંખોમાં પાણી ભરાઈ આવેલું દેખાયું. પાછી આંખો બંધ કરી લીધી છાતી ભરાઈ આવી, અવાજ શુંગળાઈ ગયો, ગદગદતા કંઠે બોલી.

“શું ! જો ખુદા હું આ શું જોઈ નહીં છું ? શું મારા સ્વામી, મારા નાથ, મુજ હતલાગી માટે રડે છે ? ? શું હજી તેમના હૃદયમાં મારા માટે પ્રેમ છે. ? ? ?

“હા છે. કેમ નથી ?” અચ્ચાશે કહ્યું “જરૂર છે હલીમા, હું તને મારા ખરા અંતઃકરણથી ચાહું છું. અને જો નારાજ છું, તો ફક્ત એટલાજ માટે કે તું મારી મરજી પ્રમાણે ચાલતો નથી.” છેલ્લાં વાક્યોએ હલીમાના દીલપર તીર માર્યું. કંઈ કહેવા જતી હતી પણ અચ્ચાશે તેને વધારે દુઃખ ન પહોંચે એ ધરાદાથી રોકતા કહ્યું, “હવે જો વાત જવા દે. તાવે ક્યારથી હુમલો ફીધો ?”

“આજે લગભગ છ દીવસ થશે.”

“એમ કે ? ત્યારે મને ડોક્ટરને મોકલવા દે. હું હમણાં ડોક્ટરને મોકલી આપું છું. કોઈ વાતની ફીકર ન કર.”

એટલું કહી અચ્ચાશ ઉઠી બારણા સુધી પણ ન ગયો. હથે કે હલીમા એકદમ તેની પાછળ દોડી. પતિના પ્રેમ ભર્યા છેલ્લા વાક્યોએ એને એવી તો બેચેન કરી નાખી કે તેનાથી ન રહેવાયું બારણામાં જઈ અચ્ચાશને પકડી લીધી. અચ્ચાશ ગભરાઈ ગયો, હલીમા હાંફી રહી હતી. થોડીવાર પછી જે હાથ હલીમાના હાથમાં હતો. તેને ઉંચકી પોતાને માથે મુકતા કહેવા લાગી. “નાથ મને તાવની કે શ્વાતની બીલકુલ બીક નથી. ફક્ત નારાજ છે તો એજ વાતની કે હું તમને ખુશ કરી શકી નહી.”

હવે અચ્ચાશથી ન ખમાયું. હલીમાની પતિભક્તિ જોઈ તેનું અંતર અતિશય પીગળી ગયું. છતાં તેને દબાવતાં ગંભીર સ્વરે તે બોલ્યો. “થઈ શકું છું.—હું જરૂર તારાથી ખુશ થઈ શકું છું.—તું તારા હાથેજ તારું સત્યાનાશ વાળી રહી છે. તું તારા સ્વહાથેજ તારું ખુરું કરી રહી છે, ધર્મના ચક્કરે તને બરબાદ કરી નાખ્યો. તું તારું એકલાનુંજ નહી બલકે સાથે સાથે મારું પણ નખખોડ વાળી રહી છે. અને આ બીમારીની પણ જવાબદાર તું પોતેજ છે. આ રાત દીવસ નમાજમાં માથું પટકવા બદલ તથા તસબીહ (માળા) ના દાણા ફેરવવા બદલ જો મારી સાથે રોજ સાંજે બગીચાઓમાં આવત અને તાજી હવા ખાત, તો કહી, કહી પણ આ કમખખત તાવના પંજમાં ન સપડાત.

તારી મુખાંધ એટલે હદ સુધી વધી રહી છે કે, ખાવા પીવામાં પણ કોઈ ચીજ એવી તારા ઉપયોગમાં આવતી નથી કે જેથી કાંઈપણ હેતુ સુધરે હું હજી પણ તારા માટે સર્વ કરવા તૈયાર છું. તને દરેક રીતે મદદ કરવા આતુર છું. પણ ક્યારે? કે જ્યારે તું પરદાને આગ લગાડે સવાળ અઝાળ (પાપ પુણ્ય)ના મસલાને ખાનુએ મુકે અને મારી દરેક મરજીને આધિન થવા કબુલ થાય તો !— હું તને પહેલાં પણ કહી ચૂક્યો, અને હમણા પણ કહું છું, કે, જો તારાજ ખુદા અને તારાજ પેગમ્બરના ફેસલા મુજબ પતિ નીમખુદા (દીર્ઘ પ્રભુ) છે. તો પછી શી અડ-અણ છે કે તું મારી મરજી પર ચાલવાને ઇન્કાર કરે છે. હું તને છૂટ રબ્બ આપું છું કે, જો મારી મરજી માફક વર્તવામાં તારા ધર્મ વિરુદ્ધ કોઈ પણ કાર્ય હોય અને જો તે ખરેખર પાપજ હોય, તો તેને! બાર તું મારા માથે મુક. હું તારા પ્રભુને જવાબ આપીશ.”

તાવ ચઢી રહ્યો હતો, જાતજાતના વિચારો હલીમાના મગજમાં આવ અને જા કરી રહ્યા હતા, અનેક જાતીના વિચારોથી તેનું ભ્રમું ચકરાઈ રહ્યું હતું. પોતાના પતિની મરજીને આધિન થવામાં તેને કેટકેટલી જાતના સાહસો ખેડવાં પડશે વીગેરે વિચારોથી તે કંપી રહી હતી. “પડહો છોડવો પડશે ચરાળ પીવો પડશે, વાળ વગાડવાં પડશે,

નાચ કરવું પડશે, અને સર્વથી વધુ એ કે ફનીયાનું મહાન કાયં ધર્મકીયા માટે બીલકુલ કુરસદ મળશે નહીં.” જેથી કોઈ એક પણ વાત તેનું મન કબુલ કરતું ન હતું. અને કબુલ કરવા તૈયાર થતી, તો કોઈ શક્તિ તેને અંદર કે અંદરથી કહેતી કે “એજ અચ્ચાશ સુધરશે ધીરજ રાખ ધીરજના ફળ મીઠાં હોય છે.” જેથી તે રોકાઈ જતી. આ બધાં વિચારો એટલી ઝડપથી તેના મગજમાં આવી નીકળી ગયાં કે જેને અચ્ચાશ પણ સમજી શક્યો નહીં, કે હલીમા મારી મરણને આધીન થવા માટે વિચાર ચલાવી રહી છે. હલીમા એકદમ જલ્દીથી બોલી ઉઠી કે “બહાલા હું તો ઘણુંએ કરી રહી છું. દરેક ધાર્મિક પહેરવાસો તો મેં છોડ્યાં અને અહીં સુધી કે દર ગુરવારનો રોજો પણ મેં છોડી દીધો.....”

હવે હલીમા આગળ બોલી શકી નહી, તેની જીભ એકદમ ખેંચાઈ ગઈ, કારણ કે “દર ગુરવારનો રોજો તો મેં છોડ્યો” આ વાક્ય ઉચ્ચારતાં તેના હૃદય પર એક ભતનો ઘા વાગ્યો અને કહેવા લાગ્યું કે “એક મુસલમાન ધર્મના હુકમને તોડે અને ફરી તેને નફ્ટાઈથી લોકોને કહે એ ઘણુંજ શરમ ભરેલું કહેવાય.”

ધર્મ શત્રુ અચ્ચાશને જો કે હલીમાના વાક્યો જોઈએ તેટલા સંતોષિ શક્યાં નહી છતાં એટલું તો જરૂર થયું કે

પોતાની પત્નિને માથે હાથ ફેરવી એક મીઠી નજર નાખી એમ કહી ચાલતો થયો કે “વારૂ હમણા તો આરામ કર.”

હલીમાનું હૃદય આનંદથી ઉછાળા માસી રહ્યું હતું. પોતાના લગ્ન પછીનો આ પહેલોજ દીવસ હતો કે તેના પતિએ તેનાથી મીઠી વાતો કરી અથડાતી પછડાતી બીછાનામાં આવી પડી.

કદાચ.....તમે.....ન.....માનશો

કે

અમારે ત્યાં પુસ્તકોનો ખંડાર ભરેલો છે. અને તે પશુ ઉર્દુ, ગુજરાતી, મરાઠી, હિંદી અક્ષરોમાં અને વિધવિધ ભાષાઓમાં જાત જાતની નૌવેલ, નવલીકાઓ, ગાયન, ભજન ખંડો, ઇતિહાસ, ગરબાવળીઓ, ગઝલ, કવ્વાલીઓ, કીસ્સા કહાનીઓ, રકુલની ચોપડીઓ, વીગેરેથી ભરપુર અને સસ્તામાં સસ્તી કીંમતોમાં રાખવામાં આવ્યા છે. તે શિવાય ઉંચા કાગળો અને ઉંચી બાઈન્ડીંગના નામાના પુસ્તકો, બીજાનુંકા વિગેરે પશુ રાખીએ છીએ. મતલબ એ કે નીચેને સરનામે એક વખત પંચારી અથવા કાગળ લખી કોઈ પણ ચીજ માટે પુછવો. કાગળી મહમુદ, એન્ડ એમ. બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ.

ટાવર રોડ, અલાયાની વાડી સામે, સુરત.

પ્રકરણ ૪ થું.

“વરસ ગાંઠ.”

ચ્યાશની સાલગીરેહનો દીવસ ઘણીજ ધુમધામથી ઉજવવામાં આવતો. હોંદુ મુસલમાન પારસી અંગ્રેજ સીવાય, અનેક વર્ગના લોકો તેના ઉત્સવમાં ભાગ લેતા. જેથી અચ્યાશ મેન્શનનો વચલો હાલ ઘણીજ સુંદરતાથી શણગારવામાં આવ્યો હતો. ઘણીજ ખુબસુરતીથી મોટા મોટા ટેબલોની આસપાસ સુંદર સુંદર પુરસીઓ ગોઠવવામાં આવી હતી. વીજળીક દીવાઓ તો દ્રાક્ષ માફક મોટા મોટા જથાઓમાં લટકાવવામાં આવ્યા હતા. રાતના ભોજનમાં દુનીયાની ઉત્તમમાં ઉત્તમ ચીજો તથા ભારેમાં ભારે શરાબ વપરાય એવો પ્રયત્ન થઈ રહ્યો હતો. શિયાળાનો મોસમ હોવાને લીધે પરીણાઓ સાંજથી આવવા શરૂ થઈ ગયા હતા. નોકર ચાકરો ઉતાવળે પગલે આમ તેમ દોડી વધારે તોફાન મચાવી રહ્યા હતા. એક તરફ આરઝા ઘણાંજ માન પૂર્વક પોતાના પરીણાઓનો આવકાર કરી રહી હતી. અને અચ્યાશ પણ એજ હાલતમાં હતો. કે એકાએક તેને હલીમાની યાદ આવી.

અમારે એમ કહી તેને વળોડવું ન જોઈએ, કે તેણે પોતાના પરોણાઓના આવકાર માટે હલીમાની યાદ કરી નહીં જલ્દે પોતાના એક શુભ પ્રસંગ વખતે તેને પણ બોલાવવી જોઈએ એ વિચારથી ઉઠ્યો માથે હેટ ધરી હલીમાને ત્યાં પહોંચી જઈ કહ્યું:—

“આજે મારી વરસગાંઠનો દીવસ છે. તમામ મિત્ર મંડળો એકઠાં થયાં છે. આરબાઘણાજ ઉદાર હૃદયે પરોણાઓની આગતા સ્વાગતા કરી રહી છે. માટે આશા રાખું છું કે તુ આમાનુ કંઈ નહીં. તો એટલું જરૂર કરશે, કે ખાલી માફ આમંત્રણ સ્વીકારી, કોઈ પર નહીં તો મારા પર એટલું સાબીત કરી આપશે કે તુ મને કેટલે દરજ્જે ચાહે છે. હું ફરી તને કહું છું કે મારા જલસાના આહારવિહારમાં કોઈપણ ચીજ ધર્મથી વિરુદ્ધ તો જણાય તો તેના પાપનો ભાર મારા માથે મુકજે.”

હવે હલીમા સમક્ષ એ વાતો હતી. એક તો એ કે પોતાના પતિની મરણને તાજે થવું. અને બીજી એ કે ખાનપાનમાં પુરેપૂરું ભાગ લેવું પડશે. પહેલી વાતથી તેનું હૃદય આનંદથી ઉછળી પડ્યું. પણ ન્યારે બીજી વાત એટલે ખાનપાનનો વિચાર આવ્યો, તો તેનું લક્ષ તરતજ ગ્રામ્ય તરફ ખેંચાયું. રોમાંચ ખડાં થઈ ગયાં. પણ હાય તે માલીકની ફક્ત એક મીઠી નજરની તરસી મૃગલી

બીજું શું કરી શકે ! લાચારીથી કહી દીધું કે “હું આવીશ.”
અચ્ચાશ પણ ખુશ થઈ ગયો અને એમ કહી ચાલતો થયો કે:—

“તું કપડાં પહેરી જલદી આવ ! પણ ધ્યાન રાખજે
પેલું તારું ઝબ્બા જેવું પેરણ અને ઢીલાં પાંચચાની ઈન્કર
પહેરી ન આવતી કેાઈ ઉમદા સાડી પહેરજે !”

હલીમા બિચારીને તેજ બેત્રણ વાતો યાદ હતી.
પાઉડર હુંઝલીન સેન્ટ વીજેરેથી પરવારી નીકળી પડી. પણ
જ્યારે દરવાજામાં પહોંચી તો હીંમત ન ચાલી કે
આગળ વધે કારણ કે, પરાયા પુરુષોના હીહી હાહાના
અવાજો તેને અધમુઠ કરી નાખી. પગો જમીન સાથે ચોંટી
ગયાં. સીલાજ સાંકળ રૂપ તેના પગોમાં જકડાઈ ગઈ. દર-
વાજાની બીલકુળ સામે આવી ગએલી હોવાથી પાછી પણ
જઈ શકતી ન હતી. આરઝાએ તેને જોઈ લીધી. ધીકકાર
તથા મનક દર્શાવતા ખુરસીમાંથી ઉઠી, અચ્ચાશ પ્રત્યે
અપમાનીક વાક્યમાં બોલી. “હો બેગમ્ સાહેબ પધાર્યો.”
અચ્ચાશ પણ ઉઠ્યો બન્ને હસતા હસતા આવકાર માટે
બારણા સુધી ગયા. પણ આરઝાએ તેના આવકારમાં એવા
એવા તો અપમાન લયો વાકયો સંભળાવ્યા કે જે દર્શાવ્યા
કરતાં ધારી લેવાંજ યોગ્ય ગણાયો.

જે કે અમે અચ્ચાશની દાનતને શુદ્ધ જણાવી તેના
અર્થ એ નહીં કે અમે આરઝાની દાનતને પણ શુદ્ધ

કહીશું. એક તો હલીમા શોક અને ખીણું દેશી ટાઈપની પહેલી વિવાહીતા, એટલે જ જો તેના મનમાં આવ્યું તે તે હલીમાને કહ્યું.

સંકોચાતી ખેંચાતી અચકાતી શરમાતી ગરીબ હલીમા ખુરસીમાં ઢગલા જેવી આવી બેઠી. તેને જોતાંજ આખી મીજલસના લોકો જ્યારે કોલેજમાં પ્રોફેસર આવે છે ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ કેવા શાંત થઈ જાય છે. તેમ હલીમાના આવવાથી શાંત થઈ ગયાં. ભયંકર શાંતી પ્રસરી રહી, દરેકે દરેક હલીમા તરફ એકકી ટચો જોવા લાગ્યા. તે લોકોના આ પ્રમાણે ધુરવાથી હલીમા ચોરખી જમીનમાં ધસી રહી હતી તેના હોંશ ઠેકાણે ન હતાં.

પણ આ શાંતી વધારે વાર રહેવા ન પામી જ્યારે તેઓને એમ માલમ પડ્યું કે “આવનાર શિ મી. અધ્યાશના પહેલાં બેગમ છે” તો ખજખજાટ હસી પડ્યાં કારણ એ લોક પણ અધ્યાશ માફક પ્રભુ સ્વર્ગ કે દરેક પશુક્ષ્ત્રીજીને નાસ્તિક માની પોતાની જાંઘળીનું ખડું મુખ મોજમજદમાં છે. એમ માનનારા હતા. થોડીવાર પછી અધ્યાશ ઉઠ્યો, ટેબલ પર મૂકેલી બોટલોમાંથી લેડીઝ વાઇનની એક બોટલ ગલાસમાં ખાલી કરી હલીમા સમક્ષ મૂકતા જણાવ્યું.

“ચાલો હવે શરમ છોડી દો. અને કોઈપણ જાતની ચિંતા કર્યા વિના આ શરાબનો ગલાસ ચઢાવી જાઓ!

સહજા જમવા માટે વાટ જોઈ રહ્યાં છે. હું ફરી કહું છું કે “પાપનો ભાર મારા માથે” હલીમાની હાલત! ખલાસ થયું, આ સાંભળતાંજ તેણી એવી તો કાયર થઈ ગઈ કે અમારી કલમ તેનો સંપૂર્ણ ચિતાર રજુ કરતાં ધ્રુજ ઉઠે છે. શરાબના ઉપયોગ કરતાં પહેલાંજ તેની અસર તેના મગજમાં પહોંચી ગઈ અને વજર પીધે તેની હાલત એવી થઈ ગઈ કે, આંખોમાં ઘેન આવવા લાગી અને આખી મહેશીલ ડાલતી દેખાવા લાગી. માથું ભમવા લાગ્યું. હોઠા ચુકાવા માંડ્યા, નસોમાં લોહી ફરી જવા લાગ્યું. તે મનમાં ને મનમાં મોતની, જમીન ફાટી જવાની અને તેમાં પોતે ગરક થઈ જવાની યાચનાઓ કરવા લાગી. મતલબ કે તેની આ વખતની સ્થિતિ એવી હતી કે જેના સવિસ્તર બચાન માટે અમારી પાસે શબ્દો નથી. તે બિચારી પતિ આજ્ઞા આગળ લોચાર હતી. આખું શરીર ભય અને ખીકથી ધ્રુજ રહ્યું હતું. અને તોફ એવી સખત ટાઢમાં કે જ્યારે ચારે તરફ ગરમી માટે સગડીઓનો ખંદોબસ્ત કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારે હલીમાના કપાળ પર પરસેવાના ખીંડુઓ નજરે પડતાં. અચ્ચાશે તેજ વાક્યો ફરી એકવાર ઉચ્ચાર્યાં.

આ વખતે ગ્લાસ હલીમાના હાથમાં હતો અને થોડીજ વાર હતી કે તે અપવિત્ર શરાબના એ ત્રણ ઘુંટડાઓ તેના ગળામાં ઉતરી પડત, પણ તરતજ તે આરતી સમાન નિર્મળ

હૃદય પોતા પર કોઈપણ જાતના ધબ્બા આવે તે પહેલાં જુમ પાડી ઉઠ્યું કે, “હલીમા આના કરતાં મોત વધારે સારું છે.” હાથ ધ્રુજી ઉઠ્યો. અને ગ્લાસ ટેબલ પર મૂકાઈ ગયો. ફરી અચ્ચાશે જુમ પાડી પુનઃ તેજ વાક્યો પલટાવ્યાં. આ વખતે એટલું વધારે ઉમેર્યું કે, “જે તુ મારું અને આ સર્વ સદગૃહસ્થોનું અપમાનજ કરવા માંગતી હોય તો હવે પછી મારું સુખ સરખું જેવાની આશા ન રાખીશ.” હલીમાની હાલત કંગાળ થઈ ગઈ, પાંજરામાં પુરાએલાં પક્ષી કરતાં પણ તેની સ્થિતિ જુરી થઈ ગઈ. ગ્લાસ હાથમાં લીધું.....અને પૂનઃ પાછું સુકી લીધું. ફરી અચ્ચાશના તેજ વાક્યો તેના કાન સાથે અથડાયા. અને હવે..... તે ગ્લાસ હલીમાના હોઠો સાથે અડકી રહ્યો હતો.

થોડીજ વાર હતી કે તે અપવિત્ર ગ્લાસ ઇમાનના સુઅંધીત પુષ્પોને કરમાવી હંમેશ માટે નર્કાધિન કરી દેત. પણ તત્તજ હૃદયે પાસું બદલ્યું, એક ભયંકર કંપારી સાથે ગ્લાસ જમીન પર જઈ પડ્યો, અને હલીમા એક લાહિલની (ધિક્કારની) ચીસ પાડી, અચ્ચાશ પકડવા આવ્યા છતાં કોણ જાણે કઈ શક્તિ તેનામાં પ્રવેશી ગઈ હતી કે ધકકો મારી બારણા બહાર નીકળી ગઈ. લોહો ઉઠ્યા. પણ અચ્ચાશે જુમ પાડી ગુસ્સામાં કહ્યું “જવા દો! જવા દો! ભલે ગઈ તો !!!”

પ્રકરણ ૫ મું.

“શોકની આગ.”

ગલગ બાર વાગા સુધી ધમધાકાર મોજ શોખ ઉડતો રહી, ત્યાર પછી પરીણાઓ ઘટવા લાગ્યા, અને છેવટે અચ્ચાશ મેન્શન બીલકુલ ખાલી થઈ ગયો અને આરઝા ગુડનાઈટ કરી સુવા ચાલતી થઈ. હવે અચ્ચાશને હલીમા માટે પ્રીકરો થવા લાગી તે મનમાં ને મનમાં કહી હલીમા પર ગુસ્સે થતો તો કહી. દયાથી પીગળી જતો. તે મનમાં ને મનમાં જ બડબડવા લાગ્યો. “ગમે તેવી છે તો પણ પતિવ્રતા છે, લાજવાળી છે અને ગરીબ છે. જો કે મેં તેને છેલ્લી વખતે અહીં સુધી પણ કહી દીધું હતું કે, “મારું મુખ સરખુંયે ન જોઈ શકીશ.” તો પણ તે મજલુમ છે, પતિ વગર કાણ એની ખબર લેશે? એક તો તે આ ધર્મના ચક્કરમાં ફસાઈ એવી તો ખરબાદ થઈ ગઈ છે કે ન તો કોઈ સાથે દોસ્તી કરે છે, ને ન તો કોઈ આડાશી પાડાશીને ત્યાં જઈ પોતાનું મન ખુશ કરે છે. અને જ્યારે હું પણ એને ઓડી દહશ તો પછી એની શી હાલત થશે? લાવ, જરા ધમકાવી બીવહાવીને સમજાવી લઉં.” અચ્ચાશનું હૃદય કાણ જાણે

કેવા પ્રકારનું હતું કે, તે હલીમાને ધીક્કારતો
 પણ ન હતો અને ચાહતો પણ ન હતો. તેને ન તો સંધરતો
 કે ન તો હમૈશ માટે તણ દેતો. એ આવા વિચીત્ર
 વિચારવાળો છેવટે એન ન પડતાં માથે હુટ ધરી મોટરમાં
 બેસી હલીમાને ત્યાં પહોંચી ગયો. પણ બ્યારે નોકશાને
 પુછતાં એની ભારે અભયખી વચ્ચે એમ માલમ પડ્યું
 કે “આપને ત્યાં ગયાં ત્યારથી પાછા ફર્યાજ નથી.” આ
 સાંભળી એના હોશ ઉડી ગયા. જાત જાતના તર્કવિતર્કો
 ફૂંપી આકાશમાં પાંખ વગરનાં પક્ષી પેઠે ગોથાં ખાવા
 લાગ્યો. ઘેર જઈ ફરી એક વખત હલીમાને ત્યાં ચક્કર
 લગાવી આવ્યો. પણ તેનો પત્તો ન લાગ્યો. હવે
 તેને ચિંતા થઈ કે “મેં તેને પ્રશ્ન મળવાનું ના કહ્યું હતું”
 તો કદાચ આપઘાત તો ન કર્યો હોય !

*

*

*

*

એ બીછાનામાં જઈ પડ્યો, પણ હવે નિદ્રા કેવી ? વિ-
 ચારથી લેજી ચકચુર થઈ રહ્યું હતું આખી રાત
 પાસાં બદલતાં કાઢી, અને સવાર પોતાનો ઠંકો વગાડતી
 નીકળી આવી. કંઈ વિચાર આવતાં દાતણ પાણી કર્યા
 વગરજ હલીમાની કાકીને ત્યાં પહોંચી ગયો અને પુછ્યું:
 “હલીમા અહીં આવી છે.”

“ના બા, નહિં ?” કાકીએ આશ્ચર્ય પામતાં કહ્યું.
 “નારે બા ? મારે ત્યાં નથી આવી ! ક્યાં ગઈ, ઘેર નથી ? ?

એટલું કહી અચ્ચાશને કાઢી પર વહેમ પડતાં ઘરમાં આમતેમ આંટા મારી હલીમાને જોવા લાગ્યો કે “પણ તે ત્યાં હોય તો મળે ને ?” થોડી વાર જોયા પછી કાઢી સાથે જ ચાર વાતો કરી નીકળી પડ્યો.

બેર આવી જુએ છે, તો પોતાના ડ્રોઈંગ રૂમમાં કોઈ સ્ત્રી બારણા તરફ પીઠ કરી બેઠેલી જણાઈ. હલીમા ધારી જીવમાં જીવ આવ્યો. આટલી સવારમાં તેના મકાનમાં આવીને બેસનાર હલીમા સિવાય બીજું કોણ હોઈ શકે ? એકદમ ખુશીમાં ઉભરાઈ ગયો, અને વિચારમાં જ હોતો કે તેની તરફ ટોડી જાય. પણ તરતજ સ્વમાન બળવવાનો વિચાર આવતાં - ઉપજેલા આનંદને ઢાળી બનાવટી શુસ્સો મોં પર લાવી હલીમાને ધમકાવવા ગયો. ખુરસી પાસે જઈ એકદમ શુસ્સામાં કહેવા લાગ્યો “તને જરા લાન.....” “લાન” સુધીજ કહીને અટકી ગયો, બદકે ઠરી ગયો, મોંનો રંજ ઉતરી ગયો. અને ખુરસીમાંથી એક કોમળ તથા મધુર લાડથી ભરપુર અવાજ નીકળ્યો. ડીયર ક્યાં ગયા હતા ? આજે આટલી સવારમાં શું પડી ! શાજ તો નવ વાગ્યા પહેલાં કોઈ દીવસ ઉઠતા ન હતા ? ” શું કહે બીચારા આરઝાનું મોં જોઈ ફીક્કોજ પડી ગયો. જેમતેમ કરી બોલ્યો “હેં....પણતું આટલી સવારમાં કેમ અહીં બેઠી ? ”

“તમારી મોટરનો અવાજ સાંભળી !” ક્યાં ગયા હતા ?

“અરે પેલી રાતની ગઈ ત્યારથી ક્યાંક ગૂમ થઈ ગઈ છે.”

“કોણ ! ક્યાં ગૂમ થઈ ગઈ ?” અને કોણ રાતની ગઈ ?

આ તમને શું ધૂન લાગી છે ?

આરજાને ખબર તો મળીજ ગઈ હતી કે અચ્ચાશ હલીમા માટે પરેશાન થઈ રહ્યો હતો. છતાં પણ બાણી જોઈને તેનો પ્રેમ તેના હીલમાંથી કાઢી નાખવા ચત્ન કરતાં કહ્યું. અમે પહેલાં પણ કહી ચૂક્યા કે “અચ્ચાશ ફક્ત હલીમાના ધર્માધિપણાનેજ ધિક્કારતો” નહીં તો હલીમા આરજા કરતાં વધારે સ્વરૂપવાન તથા ખુબસુરત હતી.

હવે એ પણ ખુદલુંજ છે કે જ્યારે ધર્મ મનુષ્યમાં પ્રવેશ કરવા માંડે છે. ત્યારે તેની દરેક પ્રત્યક્ષ અને બહિર ખુબીઓ નાશ પામવા માંડે છે. તેની દરેક બહિર સુંદરતા ખેડાળ અને કદરૂપી થવા માંડે છે. પણ પરોક્ષ અથવા છુપી ખુબીઓ એટલી બધી તો વધવા માંડે છે, કે મનુષ્ય જ્યારે તેને પોતાની સુદ્ધ દ્રષ્ટીથી અથવા અનુભવ રૂપી આંખોથી નીહાળે છે ત્યારેજ આફરીન આફરીન પોકારી ઉઠે છે. હલીમાની ખુબસુરતી તેના ધર્માનુસાર વજો નીચે ઢંકાઈ ગઈ હતી. અને તેની બહિર ખુબીઓ ધર્મનિતિના રીતરીવાજો નીચે દબાઈ ગઈ હતી.

હવે આ પણ સ્વભાવિકજ છે કે, મનુષ્ય વધુ કરીને પરથી દેખાતી ખુબસુરતી પર એટલો મોહીત થાય છે

કે પોતાનું સર્વસ્વ પણ એકવાર તેના ચરણોમાં અર્પણ કરવા ચુકતો નથી. પણ એ નથી સમજતો કે સુંદર દેખાતી ચીજોમાં જ હંમેશાં ધોડો હોય છે. ગુલાબ-માં જ કાંટા હોય છે. અને રમણીય દેખાતા ડુંગરા જ ગીચ ઝાડી-વાળા અરણ્યમાં નીકળે છે. તેની કુખુદ્ધિ એટલી બધી વંધી જાય છે કે બેડો જ દેખાતી ચીજોને વિચાર્યા વગર જ ધિક્કારી છે. કે, “હીરા હંમેશ પથરાઓમાં જ પાડે છે. સુગંધ કદુપા અંધારામાં જ હોય છે, જો કે તે ખુબસુરત હોતુ નથી.” હંમેશ જાહેરમાં ન ગમતી ચીજો જ ખુબીઓવાળી હોય છે. અને તે ખુબીઓને પ્રકાશમાં લાવવા માટે મનુષ્યને પાર વિનાની મહેનત કરવી પડે છે.

હલીમાના ધિક્કાર ઉપજવનારાં કપડાં નીચે તે ખુબ સુરતી ઢંકાઈ રહી હતી કે જેને જોવા અગ્યાથ પાસે આંખો ન હતી. અને એ જ કારણ હતું કે તે, તે આરઝા પર હજાર જીવથી પ્રીતિ હતો, કે જેના દીલ પર હજારો ધબ્બાઓ હતા. જેની ખુબસુરતીમાં બલારો સમાવેશ હતો. તે જાણતો ન હતો કે આરઝા કયા પ્રકારની સ્ત્રી હતી. જો કે તે ઉંચા કુળમાં જન્મેલી હતી. પણ તેનામાં અને તેના અજ્યાસમાં ધર્મનો ભાગ ન હોવાના કારણે તે વંદેલ થઈ ચુકી હતી. તેના શિક્ષણમાં દુનીયા સિવાય બીજી કોઈપણ વસ્તુ બેળ-વાયલી ન હતી. તે પહેલાંથી જ હલીમાને ધિક્કારની નજરે

એતી અને જ્યારે અય્યાશને તેની પાછળ એવી રીતે દીવાનો યએલો એથો તો તેની ઇર્ષા અને અદેખાઈની પાર રહી નહી. તે અદેખાઈના સમુદ્રમાં ગોથાં ખાવા લાગી હલ્લીમાની પવિત્રતા પર કેવી રીતે હુમલા કરવા વિગેરેના વિચારોમાં ચકરાવા લાગી અને જ્યારે અય્યાશ આંચો ત્યારે ઉપલા સવાલનો જવાબ આપતાં તેણે આ પ્રમાણે શરૂઆત કરી.

“હંમ.....આપઘાત કયો હશે ?” આપઘાત કરવું કંઈ એલ નથી. અને તે સિવાય પણ આપઘાત તે સ્ત્રી કરે કે જેને પોતાના પતિના માન કે અપમાન સમજવાની પણ શક્તિ ન હોય ! પાપનો વિચાર કરી જે સ્ત્રી પોતાના સ્વામીના હુકમનો અનાદર કરે, તે સ્ત્રી શું આપઘાતનું પાપ કેટલું હોય છે તે પણ ન સમજતી હોય ? શરાબ પીવો એતો એક નાનો સરખો પાપ હતો, પણ આપઘાત કરવો એ મોટામાં મોટું પાપ કહેવાય. અને હલ્લીમા તે સારી રીતે જાણે છે. જે સ્ત્રી વાત વાતમાં પાપ અને પુણ્ય કુદાવે તેજ સ્ત્રી આપઘાત કરે એ ઘણીજ આશ્ચર્યની વાત !”

અય્યાશ આરઝાના કપટને સમજી શક્યો નહી. લોખા પછે તે કહેવા લાગ્યો “તો પછી એ ગઈ કયાં ? તેના ઘરમાં, તેની કાકીને ત્યાં, અને તે સિવાય જેટલી જગ્યા

મારા જણમાં હતી ત્યાં જોઈ આવ્યો પણ પતોજ નથી ?”
 “ખરેખર તમે લોખા છો” આરઝાએ કહ્યું “તેનો પત્નો...?
 હવે તેના પ્રેમીને ત્યાં.”

“એટલે ? આરઝા તું કેના માટે જાલે છે ?” અચ્ચાશે
 ચક્રાધને કહ્યું.

“હું કેને માટે જાલું છું !” આરઝા દ્રઢતાથી લંબાવતાં
 જાલી “એજ તો તમારી લોખાપણી છે ને ? હું તે સ્ત્રી
 માટે જાલું છું કે જે એટલી મક્કમતાથી પોતાના ધણીના
 હુકમોનો અનાદર કરે. જે સ્ત્રી રાજી ખુશીથી પોતાના
 ધણીને બીજી સ્ત્રી પરણવાની સલાહ આપે, જે સ્ત્રી હોંસ-
 હોંસ પોતાની શોક માટે કપડાં સીવી મોકલે. તે સ્ત્રી માટે
 હું જાલું છું. અરે અમે પણ ધર્મ જાણીએ છીએ, અમે
 પણ ધર્મની ચોપડીઓ ઉઘાડી છે. જ્યારે સ્ત્રીધર્મજ
 પતિનાં હુકમને માન આપવામાં સમાજેલો છે. અને પતિની
 દરેક મરજીને સ્વીકારવામાં રહેલો છે ! ત્યારે શું કારણ કે
 હવે તમારા હુકમને માન આપી શકી નહીં ! તમારી
 મરજીને આધીન થઈ શકી નહીં ! જ્યારે ધર્મજ એવો
 હુકમ આપે છે કે ધણી એકવાર ધર્મ વિરુદ્ધ પણ જવાની
 પોતાની ઇચ્છા દર્શાવે તો સ્ત્રીએ આનાકાની વચર તે પણ
 કરી લેવું. જ્યારે તમે એને ખુદી રીતે જણાવી ચુક્યા કે,
 “તારા પાપનો ભાર મારા માથે” ત્યાર પછી શી અડચણ
 હતી કે તે તેમ પણ કરી શકી નહીં ?”

“શું આરબા તું ખરું કહે છે ? શું હલીમા આજ સુધી મારી સાથે કોઈ જાતની છબકપટ રમી રહી હતી ?”

“છબકપટ પણ કયા પ્રકારની ડીથર ? ધર્મના પરદા પાછળ પ્રેમ પાસા, અને સુનીજનના પોષાકમાં શયતાની. તમારી આંખોમાં ધુળ નાખી પોતાના ચાર સાથે શુલ્કતાન બની રહેતી. હજુ પણ જો કોઈ જાતનો વહેમ હોય તો વિચારો કે કઈ સ્ત્રી ચાર ચાર પાંચ પાંચ મહીના સુધી પતીનો વિયોગ સહન કરી શકે ! અને તેમ છતાં કોઈ દીવસ પણ એમ ન કહે કે “હું તમારા વગર ઘણીજ ઊંઘેન છું” એટલે બહાને પણ પતીને ન બોલાવે ?

હવે અધ્યાશને આખું જગત અંધારાંવાળું જણાવવા લાગ્યું. હલીમાની પવિત્રતા આમ એકાએક દુરાચરણમાં ફેરવાઈ જવાથી, અને સતો જેવી દેખાતી સ્ત્રીનું પાપીણી ચાંડાલીણીનાં રૂપમાં માલમ પડવાથી, તેના અફસોસ, તેની આશ્ચર્યતા અને તેના તરંગોનો પાર ન રહ્યો. તેનું મગજ ચકકર થઈ ગયું, તે વિચારવા લાગ્યો. “આમ ખુદ્દુ અને સપાટ દેખાતું મેદાન આવી રીતે એકાએક ગીચ ઝાડીઓમાં ફેલી રીતે ફેરવાઈ જાય ? નિર્મળ નીર કાઢવવાળું કેમ થઈ જાય મહાસતી દેખાતો હલીમા પાપીણી ચાંડાલ કેમ બની જાય ? વિગેરે અનેક વિચારોથી ઊંઘેન બની રહ્યો હતો. થોડોવાર

સુધી જડ માફક શાંત બેસી રહ્યો. પણ ફરી કંઈ વિચાર આવવાથી વધુ ખાતરી કરતાં આરઝા પ્રત્યે પૂછવા લાગ્યો.

“પણ આરઝા;...તેનો આમ નાશી જવામાં હેતુ શો ?”

“હેતુએજ કે હંમેશ પોતાના ચાર સાથે નિશ્ચિંત રીતે રહી શકે ?”

“એટલે ! શું તે પોતાના ઘરમાંજ ચાર સાથે રહી શકતી ન હતી ?” ઉલટપાલટ કરતાં અચ્ચાશે કહ્યું. “શું તે ચારને પોતાના ઘરમાંજ બોલાવીને રાખી શકતી ન હતી ? હું તો ચાર-ચાર પાંચ મહીને એને ત્યાં જતો નહતો !”

“પણ નોકશાની બીક ખરી ને ? તેઓ કદાચ તમને કહી દે !”

*

*

*

*

આટલું આટલું સાંભળ્યા છતાં અચ્ચાશ કોઈ એક મહત્ત્વ નિશ્ચય પર આવી શક્યો નહી. જો કે અદેખી આરઝાએ તેને લાંબેરવા ઓછા પ્રયત્ન કર્યા ન હતા; છતાં તેનું મન અંદરથી એવું કહી રહ્યું હતું કે “હલીમા પવિત્ર હતી, પવિત્ર છે, અને પવિત્ર રહેશે.” હવે અચ્ચાશ ઉંડાણમાં ઉતરી રહ્યો હતો. જો કે આરઝાની ફલીલોએ થોડીવાર માટે તેને લાંબેરી રાખ્યો હતો. પણ જ્યારે તેની આંખો સમક્ષ હલીમાની શુદ્ધ સેવા અને નિમંળ પ્રેમ આવી ઉભતાં તો તે બોલી ઉઠતો કે “જો હલીમા બદમાશજ હોત તો કદી પણ મારા માટે પીઠ પાછળ લલું ન ચાહત. મેં મારા સ્વકાને અંતા-

મને એને પ્રભુ પાસે મારી તાંદુરસ્તીની યાચનાઓ કરતાં સાંભળી. હું તેને મળવા જતો ત્યારે તાપ હોય તો પંખો નાખતી અને શરદી હોય તો સગડી સળગાવતી. મારા પ્રેમ માટે તે કેમ દીવાની ન હતી ? મને ખુશ કરવા તે અનેક પ્રયત્નો કરતી. મને જોઈ તેના મહેરા પર જે આનંદના ચિન્હો દીપી નીકળતાં તે સાફ કહી દેતાં કે “હલીમાનો પ્રેમ નિર્મળ છે.” છેવટે તે એ નિર્ણય પર આવી ગયો કે “હલીમા ઉપર આરઝા અદેખાઈથી આવા નીચ હુમલાઓ કરી રહી છે. જેથી તેને પોતાના વિચારો ન જણાવતાં સાદાપણે આરઝાને કહ્યું.

“આરઝા.....હલીમા ગમે તેવી હોય, અથવા નીકળે. પણ હાલમાં તો મારે એની ગૂમ થયાની ખબર પોલીસમાં આપવીજ જોઈએ. જેથી આપઘાત કરવાની હોય તો ન કરે. અને કોઈ સાથે નાસી જતી હોય તો પકડાઈ આવે. પોલિસો તેને જમીનમાંથી પણ શોધી કાઢશે.” આરઝા વધુ કંઈ કહેવા જતી હતી પણ એટલામાં તો અચ્ચાશ ત્યાંથી ઉઠી ટેલીફોન તરફ ચાલતો થયો. આરઝા જોતીજ રહી, અને અચ્ચાશે પોલીસને ખબર આપી દીધી.

પ્રકરણ ૬ કું.

“કમનસીબ હલીમા.”

ઉનાળાની રૂઠ હતી સુર્ય દેવતાએ
પોતાના પ્રવાસનો ભગભગ
અર્ધો ભાગ ઘણીજ અડપથી
પૂર્ણ કરી દીધો હતો. સંવારમાં

પડેલાં જોસના ટીપાઓ હવે ખીલકુલ નાબુદ થઈ, વાહજાં-
ઓમાં ચાલ્યા ગયાં હતાં. દરેક ચીજ સુકાઈ ભગભગ
કરમાવાની અણી પર આવી ગઈ હતી. રાતની ઠંડી હવા
અને દીવસે અતિશય તાપ, એ એ મોસમનો રીવાજ છે.
આખી સૃષ્ટિ તપીને જાળ આપી રહી હતી. અને આરે તરફ
ભયંકર શાંતી પ્રસરી રહી હતી. મોટા મોટા મકાનો અને
ખીટીઓ તડકામાં એવાં તો ગમગીન દેખાઈ રહ્યાં હતાં
કે ભણે કોઈ મરી ગયું ન હોય તેમ. તેમાંડું ખાસ કરીને
અચ્ચાશ મેન્શન તો એટલી બધી શાંત અને ગંભીર દેખાઈ
રહી હતી કે પૂછવાની વાત નહી. ટી પાર્ટીનો દીવસ હોવા
છતાં કોઈ ભતની ગરબડ કે સરબડ જણાતી નહી. નોકરો
આમ તેમ શાંત બેસી ધીમે ધીમે કંઈ વાતો કરી રહ્યાં હતાં.

અચ્ચાશ બેરીસ્ટર સિવાય ડૅપ્યુટી કલેક્ટર હતો અને વધારામાં સરકાર તરફથી જરૂરીસ ઓફ ધી પીસનો ખીતાબ મળેલો હોવાથી શહેરના પ્રખ્યાત માણસોમાં તેની ગણના થતી હતી. તે સિવાય ગર્લશ્રિમંત અને માયાળુ સ્વભાવનો હોવાથી દરેક નાના મોટા તેને જોળખતા હતા. એકાએક એની બેગમની શુભ થવાની ખબર પોલીસમાં પહોંચતાંજ આખા શહેરમાં ચર્ચાવા લાગી. દરેક નાના મોટા હલીમા વિષે વાતો કરવા લાગ્યા. સંહવારમાં નિકળતા દરેક દૈનિક પત્રોમાં એ ખબર છપાઈ ગઈ હતી. અને છાપા વેચનારાઓ એમ ખૂબો પાડી છાપાઓ વેચી રહ્યા હતા કે, “નામદાર ડૅપ્યુટી કલેક્ટર સાહેબના બેગમ સાહેબ પાર્ટીમાંથી ગૂમ” પોલીસો દરેક આવતી જતી સ્ત્રીઓને વહેમની દૃષ્ટિએ જોતા.

અચ્ચાશ પોતે પણ પોતાના ડ્રેઈંગ રૂમમાં ઉઠાસ મહેરે એક ઇંજીયર પર પડ્યો પડ્યો છત પર જડેલી શીલીંગ તરફ જોઈ હલીમા માટે ગમ કરી રહ્યો હતો. તથા આરબા સામે મુકેલા કોચ પર પડી શાંત રીતે સીગરેટના ધૂમાડા કાઢતી નજરે પડી રહી હતી. બન્ને વચ્ચે ગંભીર ચુપકીની પથરાઈ રહી હતી.

અમને એમ કહેવામાં જરા પણ અચકાવણું ન જોઈએ કે અચ્ચાશ હલીમાના શુભ થવાથી ઉઠાસ ન હતો બલકે

આરઝાએ ભરેલા ખોટા વિચારોથી અથવા વધુમાં હલીમા તેના વિચારોને મળતી ન આવી.

હવે રહી આરઝા, તે કેમ ઉઠાસ હતી ? એનું કારણ યા તો એ હોય કે, તે જેની દુરમન હતી તેને અધ્યાશ આહતો. અથવા એ હોય કે અધ્યાશને ઉઠાસ જોઈ સ્વભાવિકજ શાંતીમાં તે જકડાઈ ગઈ હોય. જમી તેમ હોય પણ એની વતંસુક કહી રહી હતી કે તે અધ્યાશપર ખીજવાઈ રહી છે થોડી વાર પછી તે ઘોર શાંતિનો ભંગ કરતાં બોલી.

“ ડીયર આમ ઉઠાસ રહેવામાં કાયદો શું ! પાર્ટીનો અંદોમસ્ત તો કરો. એ તો કોઈ ચાર સાથે પરદેશ નીકળી ગઈ હશે.

“ બસ કર બસ કર આરઝા ” આ વખતે અધ્યાશથી ન સહન થયું “ હવે બહુ થયું વારંવાર એજ વાત. તું શા પરથી કહે છે કે તે ચાર સાથે નીકળી ગઈ ! આંખે જોયા વગર ખાલી કોઈ ઉપર આજ ચઢાવે છે ? ”

“ જોયું નથી તો શું થયું ? ”....આરઝાએ છદ કરતાં જણાવ્યું “ એની ચાલચલગત તો કહે છે ને ? ”

“ ચાલચલગત શું કહે છે, અને ચાલચલગત પરથી તું કેવી રીતે પારખી શકી કે આવી ચાલચલગતની સીએ બદમાશજ હોય છે ? ”

“ફુનીયામાં બની ગએલા બનાવોથી,” આરઝાએ બાર પૂર્વક કહ્યું “ઇતિહાસોની કથાઓથી.”

“બધું પારખી શકી !” અચ્ચાશે ટોળ કરતાં કહ્યું. “ઇતિહાસકારો જોવા ગયા હતા. એક સ્ત્રી બદમાશ નીકળે તો તેની બદમાશીને વધારે ભયંકર બનાવવા બનાવટી ઠોકી દીધેલી વર્તણૂક વાંચીને તું હલીમાને બદમાશ કહે છે ! અલબત્ત તે દીવસે હું તારી વાતને માનતો હતો પણ આજે નહીં. તને ખબર છે મેં ચારે તરફ પોલીસ દોડાવી મુક્યા છે અને આજે ચોથો દીવસ છે. કંઈ પણ ખબર મળ્યા વગર રહેતે નહીં. હજી સુધી કોઈ પણ પોલીસ વહેમ શુદ્ધાં દર્શાવતો નથી. ખુદ હલીમાના ઘરના લત્તાનો પોલીસ કહે છે કે “બનાવવાળી રાત્રીએ દસથી બાર વાગ્યા સુધી એક પણ સ્ત્રી અથવા હલીમા અહીંથી પસાર થઈ જ નથી.” તે આપણે ત્યાંથી સીધી જ નહીં કે કુવા તરફ નીકળી ગઈ હશે. ચાર સાથે નાસવાની જ હત તો પહેલાં પોતાના મકાન પર જતે નહીં ! મને તો ખાતરી છે, કે તે પતિવ્રતા આ ફુનીયાની માયાથી કંટાળી ગઈ અને આ.....”

ટેલીફોનની ઘંટી એટલી જોરથી વાગવા લાગી કે અચ્ચાશ આ વાક્ય પણ પુરું કરી શક્યો નહીં વાતને પડતી મૂકી ટેલીફોન તરફ દોડી ગયો. આરઝાના દીલમાં ઘચકો

ઠોઠા કપાળ પર પરસેવો ફૂટી નીકળ્યો અને અચ્ચાશ નકરતનું સ્મિત હાસ્ય કરતો ટેલીફોન સાંભળી આરઝા પ્રત્યે બોલ્યો. “કેમ શું કહેતો હતો ? છેવટે ખીચારી જીવથી ગઈ ને ?” આરઝા ફીકફી પડી ગઈ. પણ તરતજ સ્વસ્થ થઈ ખીજાલત દૂર કરતા બોલી. “શું કુવામાં પડી ?”

“ના કુવામાં પણ નહીં ને નદીમાં પણ નહો. પ્રભુએ તેને કોઈ પણ ભતનું પાપ કરાવ્યા વગરજ ઉચ્ચકી લીધી. પોલીસો કહે છે કે “પાછળના જંગલમાંથી એક નસ સિની લાશ નીકળી છે. જેના શરીરનું ચામડું તથા કેટલીક જગાનું માંસ જંગલી જનાવરોએ છિન્ન બિન્ન કરી નાખ્યું” છે. લાશ ઝોળખાતી નથી પણ વહેમ છે કે હલીમાજ હોવી જોઈએ” હું હમણા જોઈ આવું છું કદ પરથી ઝોળખાઈ આવશે.”

એટલું કહી અચ્ચાશ લુગડાં પહેરવા લાગ્યો. દરમીયાન જુદા જુદા વીચારોથી કદી ખુશ થતો તો કદી ઉદાસ. કોટ પહેરતા એક ઠંડો નીશ્વાસ નાખી આરઝા પ્રત્યે બોલ્યો. “હાય છેવટે ખીચારી ગઈ...ચાલો દુઃખમાંથી છુટી. આપણે પણ નીર્ધીન થયાં હવે આપણને કોઈ રાકવા આવવાનો નથી અને મને કોઈ હલીમા વીશે સમજાવવા આવવાનો નથી. (બહાર જતા) “કમનસીબ ખરેખર કમનસીબ હલીમા.”

પ્રકરણ ૭ મું.

“મરણ કીયા.”

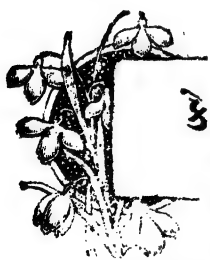
કે હલીમાની અચાનક મોતે અચ્ચાશ પર
જોઈએ તેણું અસર કર્યું નહીં તો પણ
એટલું તો જરૂર થયું કે તેણે કાંતો લોક લાજે
કાંતો ખરા અંતઃકરણે એટલું કર્યું, કે
હલીમાની લાશને ઓળખી લેર લાવી મુસલમાનોના પ્રત્યેક રીત
રીવાજ મુજબ દફનાવવાની (દાટવાની) કીયાઓ વિગેરે
કરી. એટલું જ નહીં બલકે તેની એક ઉમદા કબર ચણાવી
તેને મથાળે ખુમસુરત આરસના પથ્થર પર આ પ્રમાણે
લેખ કોતરાવી લગાની દીધો. કે,

હલીમાના મોતથી જો કે અધ્યાશ ઘણો ઉદાસ ન થયો તો પણ એટલું તો જરૂર કે, તેના શોકમાં તેણે એક ટાઇમનું જમણું ન લીધું. અને એવીજ રીતે આર-
જાએ પણ એકકે કાળીયું ન છોડ્યું. હલીમાના મોતની ખબર આખા શહેરમાં પ્રસરી ગઈ. ભલાઓ અધ્યાશનો દોષ કાઢતા. અને ખુશઓ હલીમાને કસુરવાર કહેતા. મતલબ કે દસ ખાર દિવસ સુધી જાત જાતની ચર્ચાઓ ચાલતી રહી, અને દરેકે દરેક વરસગાંઠવાળી રાત્રીની ખીનાથી વાકેફ થઈ ગયા. આ ખબર સાંભળીને પણ પડોંચી. જેથી તસલ્લી ખાતર એક વખત પાછો અધ્યાશને ત્યાં ગયો. પણ તેણે કંઈ દાદ આપી નહી. ને બહારથીજ એમ કહી ચાલતો કીધો કે, “આખરે તે ખીયારી આ બુડી માયા છોડી ચાલતી થઈ.”

જોકે અમારી વાર્તાને સાંભેડ સાથે વધારે સંબંધ નથી છતાં અધ્યાશને સાંભેડ સાથે એક જમાનામાં એવો સંબંધ હતો કે તેના વગર અધ્યાશ જમવાનું ખી પસંદ ન કરતો. પણ આજે તે ખીયારા સાથે ઇંગ્લીશ એન્જુકેશન પ્રાપ્ત કર્યા પછી એવી તો ખુરી રીતે વતર્યો કે જેની સીમા રહી નહી. બહારથી મળેલા ઉપલા જવાબથી તેના મન પર સખત ઘા વાગ્યો. અને “ફરી કોઈ દિવસ અધ્યાશને ખારણે ન જવું” એવું પણ લઈ તે નિરાશ પાછો ફર્યો.”

હલીમાની માટે અચ્ચાશને ટસથી મસ કીધો નહીં
બદકે હવે તો તે પોતાને એટલો બધો સુખી સમજવા
લાગ્યો કે દુનિયામાં તેના બરાબર બીજો કોઈજ
ન હોય. તે પોતાની લાડકવાયી બેગમ આરઝા સાથે પૂર
વૈભવના સમુદ્રમાં ઉછાળા મારી રહ્યો હતો. જવાનીના પૂર
વિલાસ પારણાંમાં વગર ખટકે ઝુલ્લી રહ્યો હતો. અને ફસ
પંદર દીવસમાંજ હલીમાને એવો તો ભૂલી ગયો. કે
જાણે હલીમા તેની સ્ત્રિજ ન હતી. અને કેટલાક દીવસ
પછી તો એ હાલત થઈ ગઈ કે, હલીમાનું નામ તો શું
પણ તેના નામની હવા ભાગ્યેજ આવવા લાગી. અલબત્ત
આરઝા કોઈ કોઈ વખત મેંજો મારતા તેનું નામ ઉચ્ચારી
લેતી. છેવટે તે હતભાગીણી ગરીબ હલીમા દુનીયાના મગ-
જમાંથી વિચરાઈ ગઈ અને સ્વર્ગીય નન્દન વનમાં તમામ
દુઃખોથી મુક્ત થઈ, જઈ બેઠી.

પ્રકરણ ૮ મું.

“ઇશ્વરની આંખો.”

કેટલાક મુખ લોકો મોટા મોટા પાપો કર્યા.
છતાં પોતા પર ઇશ્વરી કોપ ન આવતો
જોઈ એમ સમજી બેસે છે કે, “પ્રભૂ અને
પરમાત્મા કોઈ ચીજ નથી અને અમે આટ
આટલા પાપકર્મી કર્યા છતાં આજ સુધી દુઃખ કે મુસી-

અતો જોઈ નથી. જો પ્રભૂ કાંઈ ચીજજ હોત અને કાંપ કાંઈ પણ જાતની શક્તિજ ધરાવતું હોત, તો જરૂર તેમાનું થોડું ઘણું પણ અમારા પર આવ્યા વિના રહેત નહીં.” અથવા કેટલાકો એમ વિચારે છે કે “પ્રભૂ હરેકની ઇચ્છાઓ પૂરી કરે છે. પછી ગમે તો તે સારી હોય કે નબળી.”

પણ એ લોક ક્યાં સમજે છે કે જે બીલ્ડીંગ પર તાંબાનો તાર જડવામાં આવે છે તેને વીજળી નુકસાન પહોંચાડી શકતી નથી. એક દીવો હોયતો આખું મકાન પ્રકાશે છે. તેમજ એક ધર્મિષ્ઠ સોને બચાવે છે. અને એવીજ રીતે પીતાના મરણ પછી જ્યારે અચ્ચાશ અચ્ચાશીમાં પડ્યો ત્યારે હલી-માની ધર્મચુસ્તી તેને પ્રભૂ કાંપથી બચાવી રહી હતી. પણ અચ્ચાશ એમજ સમજતો કે “કાંપ કે પ્રભુ કાંઈ ચીજ નથી ખાલી મૌલવી અને મુલ્લાઓના પેટ ભરવાના ધંધા છે.” જેના પરીણામમાં તેણે પોતાના સારા સારા અને લલા મિત્રોને તો એવી રીતે ધિછારી કાઢ્યા કે ફરી તેઓએ તેનું મોં પણ જોવું હરામ સમજી બેઠા, અને તે દુષ્ટો ભરાયા કે જેઓ તેને પડતો જોઈ વધારે ધકેલવાની કોશિશ કરતા.

દીવા રૂપ હલીમા કે જેનો પ્રકાશ અચ્ચાશના આખા મકાન પર પડી રહ્યો હતો. જ્યારે જોલવાઈ ગયો. એટલે જ્યારે હલીમા આ દુનીયા છોડી ચાલતી થઈ તેના એક મહીના પછી અચ્ચાશના જમણા હાથની નાની આંગળીમાં

એક સાધારણ ખુબ્બી નીકળી, ધીમે ધીમે તે વધવા લાગી અને અહીં સુધી કે ડૉક્ટરો પાસેથી દવા લાવવાની જરૂર પડી. જાતજાતના ઇલાજો કર્યા છતાં આઠ દિવસમાં તો આખા શરીર પર પ્રસરી ગઈ. આખા શહેરના ડૉક્ટરો એકઠા થઈ ગયાં, પંદર દિવસ પછી ખૂનમાં ખરાબી માલમ પડી, ચામડી પર ઘણા માલમ પડ્યા દુનીયાના ડૉક્ટરો આવી પહોંચ્યા, અને સઘળાએ છેવટે એવો ફેસલો કીધો, “કે અચ્ચાશને જુદા ઓરડામાં સુકવામા આવે અને તેની પાસે કોઈ પણ ન જાય, કારણ કે તેને “કોલ્ડ” ફુટી નીકળ્યું છે.”

કુદરત એક હજી સુધી પોતાના ખંડાઓને (ગુલામોને) તક આપે છે. અને જુઓ છે કે હજી પણ તેઓ કુમાર્ગ છોડી સૂમાર્ગ પર આવે છે કે નહીં ! પણ જ્યારે તે હજી બહાર નીકળી પડે છે. તો તે પોતાની શક્તિ એવી તો ખરાબ રીતે બતાવે છે કે, મોટા મોટા અહંકારી નરો પણ નિર્બળ નારી માફક પોતાનું માથું તે જગતપતિના અણોમાં ઝુકાવવા લાગે છે.

શરૂઆતમાં એક માસ સુધી અચ્ચાશના દોસ્તો ઘણીજ લાગણીથી તેને જોવા આવતા જતા રહ્યા. પણ જ્યારે કોલ્ડ દેખાવ દીધો તો એક પણ લાગ્યેજ દેખાવા લાગ્યો. હવે રહી આરજા તો તેનું પૂછવું જ શું ! તે તો ઇંગ્લીશ એજ્યુકેટેડ અને સાયન્સને પુરેપુરું માન આપનારીએ જ્યારે અચ્ચાશની આ હાલત જોઈ તો

એટલી મલરાવા લાગી કે “રખેને દહીંને હાથ લાગી જમ અને તે રાત્ર પોતાને વળગી પડે !” અચ્ચાશને સુવડાવવામાં આવેલા ઓરડા પાસેથી પસાર થવું પણ તે જોખમ ભરેલું સમજવા લાગી. જાતે જમ તબીયત પુછી આવવાનું તો જુદું દહીંના ઓરડામાંથી આવેલા નોકરને પણ વગર નાહ્યે પોતાની પાસે આવવાનો હુકમ ન હતો. અને આવી રીતે જોખમ સાહેબ પતીની તબીયત પુછાવતા. દહીંની હાલત દીનપ્રતી-દીન બગડતીજ ગઈ. કોઈપણ જાતનો સુધારો થયા વગર લોહી બગાડમાં એટલો બધો વધારો થઈ ગયો કે, દહીં પોતે પણ હેરાન હતો. મ્હેરાની હાલત એટલી બધી બગડી ગઈ કે પ્રભુ હુશમનને પણ ન દેખાડે ! તે ફૂલ જેવા સુંદર શરીર પર ઠેર ઠેર જખ્મો અને કાઠના લાલસોળ જેવા ચાઠાં પડી ગયાં. હાથ પત્ર સુજીને થાંભલાં જેવાં થઈ ગયાં અને અહીં સુધી કે એકાદ જખમમાં કીડાં પણ પડી ગયાં ડૉક્ટરો ગુંચવણમાં હતા કે “આવી જાતનો કાઠ કદી સાંભળ્યો કે જોયો ન હતો.” છેવટે તેઓ એ ફેસલા પર આવ્યા કે રાત્ર બચાંકર છે અને દહીંનું મ્યુનિસીપાલિટીની હદમાં રહેવું આખા શહેરને નુકશાન કર્તા છે માટે શહેરથી બાર માઈલ દુર કોઢી ઇસ્પીટાલમાં તેને મોકલી દેવો જોઈએ.”

અચ્ચાશ પોતે પણ ડૉયુટી કલેક્ટર હતો જેથી ડૉક્ટરો સાથે ઘણી રકબક કીધી પણ સીવિલ સરજન્યન આગળ એક પણ ન ચાલી અને આખરે આ મામલો

મોલ્ટ્રેટ સુધી પહોંચ્યો. ડૉક્ટરે કહેતા કે, “અધ્યાશના કોઠી જખમોમાંથી કીડાંઓ નીકળે છે.” અને અધ્યાશ કહેતો કે, “કીડાંઓનું નીકળવું હડહડતું જુઠાણું છે અને ડૉક્ટરોએ મારા હાથની કંટાળી આ વાત મનથી ઘડી છે.” છેવટે માંમલો આરજાની સાક્ષી ઉપર આવી અટક્યો.

લણેલા ગણેલાઓની તો વાતજ જુદી હોય છે, કંઈ વધારે કોસ કરવાની જરૂર પડી નહીં, અને ડૉક્ટરે ફક્ત એટલુંજ કહ્યું કે, “હું મીસિસ અધ્યાશથી આશા રાખું છું કે, તેઓ ઇન્સાફને હાથથી જવા ન દેશે અને પોતાની જામીન એવી એક પણ વાત ન કહેશે કે જે યુરોપની કેળવણીને એમ લગાડવા જેવી હોય.”

ખસ મીસીસ પુલી ગયાં અને લચડી માયુડે કે, “મી. અધ્યાશ કદી જુદું તો નથી બોલતા પણ કીડાનો ઇન્કાર કદાચ એમના મગજની ખરાબીનું કારણ હોય.”

કુદરત જ્યારે પોતાની આંખો ફેરવી લે છે, ત્યારે તેની આગળ કોઈનું ચાલતું નથી. જો કે અધ્યાશને ખબર હતી કે “આરજા મારી ખીમારીથી ગભરાઈ ગઈ છે.” તો પણ એ આશા તો નજર હતી કે તે સાક્ષી પણ વિરૂદ્ધજ પૂરશે.”

કેસનો ચુકાદો એક એવી સ્ત્રીના પુરાવા પર થવા પામ્યો, કે, જે અધ્યાશની હાલતથી લેશ માત્ર પણ વાકેફ ન હતી. જે દર્દીના કાગળને શુદ્ધાં એવી રીતે વાંચતી કે

એક નોકર લાવી નાદા પછી ખીજને આપતો, અને ખીજે તે કાગળ ખોલી દૂર ઉભો રહી વંચાવતો. જે જિ કીડાં તો શું બુજે કાગળ પણ હાથમા ન લેતી તેની સાક્ષીપર ફેસલો થયો. ટુંકમા આરઝાની સાક્ષિનું પરીણામ એ આવ્યું કે તેને શહેરથી બાર માઇલ દૂર એક કાઠી ઇસ્પીતાલમાં નાખી દેવામાં આવ્યો.

પોતાના પતીને ઇસ્પીતાલને ઘાટ ઉતારી આરઝા નિશ્ચિંત જીવવા લાગી. અને જ્યારે થોડા દીવસ પછી ડૉક્ટરોએ એમ જણાવ્યું કે “દર્દીની હાલત ઘણીજ ખરાબ છે જીવવાની રજ ખરાબર પણ આશા નથી.” તો જીવતાને મુવો સમજી તમામ માલ મીલકતની માલિક થઈ બેઠી. અને કોઈ પુછતું તો એમ કહેતી કે “આજ કાલમાં મરણ પામશે.”

પ્રકરણ ૯ મું.

“આરઝાની ખેવફાઈ,”

આશની આ સમયની જીવંત દુરાચારો માટે જોખ લેવા જેવી હતી તેનું પ્રતિક્ષણ દાખવી રહ્યું હતું; કે “જીવતો જાગતો મનુષ્ય કેવી રીતે નિરાધાર અને લાચાર બની જાય છે;” અચ્ચાશ પોતે પણ આ છેલ્લા

છ સાત મહીનાની અસહ્ય તકલીફથી પોતાની ભુલ સમજી

શક્યો હતો. જે વાક્યો એ ઉચ્ચારતો કે “મનુષ્ય પોતાને હાથેજ પોતાનું સુખ દુઃખ ખરીદે છે. અને તે પણ કતંગ્યો દ્વારા નહીં ભલેકે બુદ્ધિ દ્વારાજ.” પણ હવે તે બરાબર સમજી શક્યો કે મનુષ્યની અકલ હોશીયારી અને બુદ્ધી સાથે પણ તે મહાન ઈશ્વર કર્ણાની પ્રસન્નતાની જરૂર છે. ગમે તેવો ડાહ્યો અને બુદ્ધીવાન પુરૂષ હોય પણ જ્યારે તેણે ધર્મને હાથથી જવા દીધો, કે તરતજ તેની બરબાદી અને ખુવારી તેના માથાપર લમવા લાગે છે.

આ વખત અચ્ચાશ માટે એક એવો વખત હતો કે બળ બુદ્ધી અને હોશીયારી સ્ત્રીવાય ધન દોલત કે એવી દુનીયાની એકપણ વસ્તુ કામ લાગવા જેવી ન હતી.

તે એક લાખોપતી માણસ કે જેના ઘરમાં હજારે રૂપીઆનું ફરનીચર અને હજારે રૂપીઆના સોના ચાંદીના વાસણો ભરેલાં હતાં આજે ઇસ્પીતાલના એક ટુટેલા લોઢાના પલંગ પર પડ્યો પડ્યો ટીનચીનીના એક રઢી પ્યાલામાં દુધનું પાણી પા રહ્યો હતો. ખાવાને કોઈ ચીજ મળતી નહીં. ઘોરબનમાં બાંધેલી આ ઇસ્પીતાલમાં મનુષ્ય જાતીનું નામ ન હતું. ફક્ત એક નોકર હતો જે ખાસ દર્દીઓની ફેખરેખ માટે નીમાયલો હતો. તેની એ હાલત હતી કે અચ્ચાશને ભુત સમજી નાંસતો અચ્ચાશ તેને ઘણીજ નરમાશથી બોલાવતો સમજાવતો પણ એ શાનો સાંભળે ! અને કેટલીક વખત તો

લજ દઈને કહી પણુ દેતો કે “જા ભઈ ભરવુ હોય તો મરની મને કેમ ઓલાવે છે.”

ખીચારો અચ્ચાશ શિયાળાની પર્વત સમાન રાત્રીમાં દુઃખ ત્રાસથી કકળતો પીટતો બરાડા પાડતો, પણ પાછી પોતાનીજ અવાજ ઇસ્પીતાલની દીવાલો સાથે અચડાઈ તેના કાનમાં આવી રહેતી. જ્યાં દીવજના પણ મનુષ્ય....અરે મનુષ્યવાણી પણ સંલગ્નાવી મુશ્કેલ હતી, ત્યાં અચ્ચાશને મોટી મોટી રાતો આખી આખી રાત જાગીને કાઢવી પડતી. એકાંતવાસના કારણે કેટલીક વખતે ત્યાંના નોકરને પણ પોતાની પાસે મુવાનો આગ્રહ કરી ચૂક્યો. પણ તે શા માટે

સૂતો ! અને શી આશા પર !! ડૉક્ટર મહીનામાં એ વખત આવતો અને ટેબલ પર મૂકેલી બાટલીમાં ફવા ભરી બેચાર આમતેમની વાતો કરી ચાલતો થતો નોકરનું મોં દીવસે અલગત એવી રીતે બેત્રણ વાર દેખાતું કે તે દુરથી પવાલામાં દૂધ રેડી ચાલતો થતો. અને અચ્ચાશ કંઈ પુછતો તો જવાબ આપવાને બદલે ઊલટો તેનેજ ધમકાવી અને પાછો ખીજે દીવસે પોતાનું મોં દેખાડતો.

ખીજા ત્રણ મહીના પણ એવીજ મુસીબતમાં નીકળી ગયાં. અને હવે અચ્ચાશની હાલત એ હતી, કે તેનામા ઉઠવા બેસવાની કે હાલવા ચાલવાની પણ શક્તિ રહી નહી. એક વખત જ્યારે તે પોતાની જાંદગીથી ખીલકુલ કંટાળી ગયો. અને જ્યારે તેને પોતાની જાંદગીની તલભાર પણ

આશા ન રહી, ત્યારે નીચે પ્રમાણેનો એક પત્ર આરઝા પર લખી મોકલ્યો:-

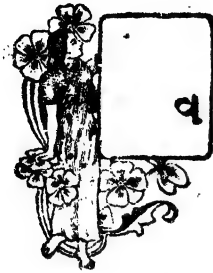
બેગમ આરઝા.

હું હવે આ દુનીયામાં થોડાંજ દીવસનો મહેમાન છું. છેલ્લા શ્વાસો ચાલી રહ્યાં છે. માતને હવે વધારે વાર રહી નથી. પણ જીંદગીનો આ છેલ્લો ટુકડો એવો તો હડહડતો ગુજર્યો કે જીવતાં માતનો સ્વાદ ચાખ્યો.

મને તારા જેવી સ્ત્રીથી એવી આશા ન હતી કે જીવતા પતીને મુવો સમજી બેસશે. અને જીવનની આ છેલ્લી પળે કે જ્યારે હું તડપી તડપી અને તલસી તલસી આ દુનીયાથી કુચ કરું, તે વખતે તારી બેવકાઈ અને બેપરવાઈના જખમ મારા જીગર પર લેતો જઈશ. અગર તને મારી લેશમાત્ર પણ પરવા હોત અથવા તારા નીર્દય અને સ્વાર્થિ હૃદયમાં મારા માટે જરા પણ દાઝ કે લાગણી હોત ! તો આ લયાનક અને સુમસામ ઈસ્પીતાલમાં આવી નજીકથી નહીં તો દુરથીજ મારું મોં જોતે અને તારું મને દેખાડતે. પણ હાય જેને મારી સમજી તે અન્ય નીકળી જેને જીવનની મીઠા ધારી તે જીવની દુસ્મન સાબિત થઈ. આના કરતાં વધારે બુલમ બીજો શું હોઈ શકે. કે હું આજે લાખો રૂપિયાનો માલીક હોઈ, એક એક પાઈ અને એક એક પૈસા માટે તલમું છું. અને આ ઈસ્પીતાલના નોકરને, એ આશા પર કે તે મારી કંઈ ચાકરી કરે કંઈ આપવા આહું

છું, અને નથી આપી શકતો. દુનીયા એવો એક પણ શરમ લયેો દાખલો બીજો નજ રજુ કરી શકશે, કે મેં મારી તમામ ઉમ્મરમાં તે સર્વશક્તિમાન પ્રભૂને ન ઓળખ્યો પણ આજે કોણ જાણે કંઈ શક્તિ મારી ગરદન તેના દરબારમાં નમાવી રહી છે. હું હવે તે પ્રભૂ પાસે પ્રાર્થના કરું છું કે, “હે દીનાનાથ તારાએક પાપી ખંદા, (શુભામ) પર રહેમની નજર નાખ અને કોઈ એક એવા ફરેશતા (ફૂત) ને મોકલ કે જે મને આ દુઃખમાંથી મૂકતા કરે. પછી જમે તો તે મોતનો હોય કે તંદરૂસ્તીનો !” આરજા ! આરજા ! તું મારા જીવનની જોડીદાર હતી. પણ તેં મને જીંદગીમાં જ જણાવી આપ્યું કે, દુનીયાની માયા ખોટી અને વધારે પ્રેમ બનાવટી હોય છે. જો કે હું આ દુનીયાથી નાસીપાસ તથા નીરાશ જાઉં છું પણ એટલું કહેતો જાઉં છું કે તે પ્રભૂના દરબારમાં મારો હાથ અને તારો છેડો હશે. લી. બરખાદ.

ધર્મપીતાલનો નોકર બિચારો આ પત્ર એ આશા પર લખેને ગયો હતો કે, “બેગમ આરજા કંઈક આપશે” પણ જ્યારે તે પાછો ફર્યો, ત્યારે શુરસામાં રાતો પીળો, અને એમ કહી અધ્યાસના પલંગ પર તે પાછો લાવેલો કાગળ ફેંક્યો કે “તેણે કાગળ પણ ન લીધો વાંચ્યો પણ નહીં અને મને બહારથીજ કહેવડાવી લીધો કે “સાહેબને મારો સલામ કહેજો હું સારી મળેમા છું.”

પ્રકરણ ૧૦ મું.

“હવે હલીમા ?”

રસાહની ઘનઘોર કાળી રાત્રીઓ અને
હહાડાના તેજસ્વી હીવસો આવી અને
જઈ રહ્યાં હતાં. લૂના ગરમ ગરમ આપટા
ઠંડા થતા થતા ટાઢાં પડી ગયાં પણ
અચ્ચાશની તબીયતમાં કેઈ પણ બતનો

સુધારો ન થયો સૂર્ય ઉગતો ચઢતો અને આથમી જતો,
ચંદ્ર પ્રકાશતો તેજસ્વી બનતો અને ઝાંખ મારી જતો,
તારાઓ ચમકતા તુટતા અને નાશ પામી જતા પણ
અચ્ચાશની જીંદગીનો અંત નતો મોત લાવતી કે ન તો તંદુ-
રસ્તી. તે હવે આરામની આશા છોડી બેઠો હતો. જીવનથી
કંટાળી ચૂક્યો હતો, કોઈ કોઈ વખત જમીન પર માથું
મુકતો સીંજદો કરતો અને બત બતની ફરીયાદો કરતો.

અમને પોતાને પણ આશ્ચર્ય થાય છે. અમે પોતે
પણ છક છીએ, કે તે મસ્તક જે કેમે કરીને પ્રભુને કે પ્રભુની
કોઈ પણ શક્તિને માનતો નહી, તે આજે કુદરતના એકજ
ઝટકાથી એવું તો નમી ગયું કે જેની ધારણા પણ કરવી કઠણ હતી.
પણ વાસ્તવિક બીના એ હતી કે અચ્ચાશની યુવાની અને કૃત્યો
તેના ખાનદાન પર એક એવી બતનો પરદો હતો, કે જે
તેના આપદાદાના સદગુણોને ઢાંકી રહ્યો હતો. નહીં તો

અમે સારી રીતે જાણીએ છીએ કે તેણે એક એવી માતાના
 ખોળામાં દૂધ પીધું હતું કે જેના સદ્ગુણોના વખાણ દુરદુરના
 દેશોમાં ચર્ચાતાં હતાં. તે એક એવા પીતાની કેળવણી
 તમે ઉછર્યો હતો કે જેણે એક બે નહીં પણ સાત સાત
 હજાર કરી હતી. જો કે અમારી આંખોએ અધ્યાશને ધર્મથી
 વરુદ્ધ અને ઇસ્લામથી ઉલટો જોયો. અમારા કાનોએ
 અચરજથી તેની વાતો સાંભળી, તો પણ જ્યારે મગજ
 તેના જનેતા માખાપના સદ્ગુણોની તસ્વીર આંખો સમક્ષ
 લાવી ઉભું કરતું, તો હીલ બચેન થઈ પોકારી ઉઠતું કે,
 “માનું દુધ અને બાપનું ખુન કદી પણ રંગ લાવશેજ.
 અને ઇસ્લામ કે જેને અધ્યાશે ધિક્કારથી જોયું, દરેક ગર્વ
 અંડીત કરી દેશે.”

હવે એ વાત ખરી પડવા લાગી અને અધ્યાશ
 પ્રભુને ઓળખવા લાગ્યો. જે રક્ત એની નસોમાં ઢાઢી
 રહ્યું હતું તે હવે પોતાનો અસલ રંગ ધારણ કરવા માંડ્યું
 ભચંકર માંદગીએ નસેનસમાંથી પુરાઈના તત્વો કાઢી નાખ્યા.
 જે આંખોમાં અહોનિશ મદમસ્તિ ભરાઈ રહેતી
 તે આંખોમાં આજે દુઃખના અશ્રુઓ નજરે પડવા લાગ્યા.
 જે અબ્યવો શરાબ ના તીખખા અસરથી ડોહતા રહેતા તે
 આજે પ્રભૂના ભવથી ધ્રુજી રહ્યાં હતાં. જે ભેજું રોજ નવી
 નવી ધર્મચેષ્ટાઓ સોચતું તે આજે પરમાત્માની બીકથી

લયખીત બની રહું હતું આજનો એક એવો વખત હતો, કે અચ્ચાશ આખી આખી રાત પાણીના એક એક ટીપા માટે ખૂંચે પાડતો. આખો આખો દીવસ ટાઢાં પાણી માટે તલસતો, પણ જેટલી ઈચ્છાઓ તેના દીવમાં ઉઠતી તે, તે પુખ્તો માફક નાશ પામી જતી. કે જે સાંજના બેજ ઘડી ખીલે છે અને બરબાદ થઈ જાય છે.

પ્રભુ શત્રુને પણ એવો દિવસ ન દેખાડે કે જ્યારે તે ખીચારો દૂન્યાના પ્રત્યેક જીવોથી નીરાશ થઈ ગયો ત્યારે તે હલીમા જેવી પતિવ્રતા અને પતીલકત સ્ત્રી તેની ચાકરી માટે જીવતી ન રહી. આજે અચ્ચાશ તેની ચાહ બરા અંતઃકરણથી કરી રહ્યો હતો પણ હવે શું થાય ? અમને પણ દયા આવે છે કે તે ખીચારો કેવી મુસીબતમાં સપડાઈ આજે કેવી રીતે તેની ચાહ કરી રહ્યો હતો, કે જેને તંદુરસ્તીમાં મરણ બાદ પણ વધારે વાર ચાહ રાખી શક્યો ન હતો. હલીમાએ પોતા પાછળ કરેલા પ્રયત્નો તેની આંખો સમક્ષ આવી ઉભતા અને તે ત્રાહી પોકારો ઉઠતો “ઓ હલીમા ! ઓ હલીમા ! તુ મારા પ્રેમ માટે કેવા કેવા ક્ષં ક્ષં મારતી. મારી ચાકરી કરવા કેવા કેવા પ્રયત્નો કરતી ! આજે જ્યારે હું પોતે તને પ્રેમથી ભેટવા તૈયાર છું ત્યારે તું મારાથી રીસાઈ બેઠી ! મને જરા થાકેલો જોતી તો પગ આંપવા બેસી જતી પરસેવો જોતી તો પંખો કરતી મને જરા કંઈ દુખ

થતું તો અર્ધી અર્ધી થઈ જતી અને આજે જ્યારે હું
આ નિષ્કુર વાજથી પીડાઈ રહ્યો છું અને આ નિર્દય
ક્રીડાઓ માફ માંસ ઘાતકી પણે તોડી તોડીને ખાઈ રહ્યાં
છે. ત્યારે તું મને છોડી બેઠી? મારા પર ગુસ્સે થય ગઈ?
મારાથી રીસાઈ ગઈ? આવ આવ હું તારા પગે પડું છું,
હું તને હાથ બેડું છું કે આવ અને મારી મુસીબતમાં
મને કામ લાગ.... પણ આહ.....હું તો કોઢી છું! મારી...
બીમારી તને લાગી જશે...અરે પણ તું તેની પરવા કરતે....
નહી...નહી....મને ભેટી મારા ચરણોમાં તારાં પ્રાણ ખોતે
ન આવ, ન આવ પ્રભુ ખાતર ન આવ! આવવું
હોય તો મારા સારા થયા પછી આવજો કે
હું તારી કદર કરું તારા ચરણોમાં માફ માથું મુકું
આરજા જેવી સો સ્ત્રીઓને તારા પરથી કુરમાન કરું....
પણ હાય હવે હું જીવવાનો નથી, પ્રભુને ત્યાં આવી તને
ભેટીશ. હું પોતેજ તારા પાસે આવું છું” વીગેરે કકળાટ
કરી અંતરમાં ભઠકા લેતી અગ્ની શાંત કરી રહ્યો હતો.
તેની જાગ્રી દાખવી રહી હતી. કે એક ઉંચામાં ઉંચો ધનવાન
આધેધાર પણ કેવીરીતે નિર્ધન અને નીર્બળ થઈ જાય છે.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

“હેવટે પ્રભુએ સાંભળી.”

ચારે તરફ લયાન જંગલ અને સુમસામ
એકાંત સીમમાં કાળરાત્રીની લચંકરતા
અચ્ચાશ માટે કપ્રસ્થાન કરતાંએ પણ
વિશેષ ધુરી હતી. બે કે ઇંચીતાલ

કોઢીઓની હતી. છતાં એક પણ કોઢી તેમાં ન હતો. એક એવા શહેરમાં ઉછરાયલા અધ્યાશને કે જ્યાં ચોવીસે ચોવીસ કલાક મોટરો દોડાગાડીઓ વિગેરેના અવાજ ગુંજતા રહેતા એક એવા ઘોર વનમાં પડી રહેવું પડતું કે જ્યાં દીવસના પણ મનુષ્ય કે મનુષ્યવાણી સંલગ્નાવી મુશ્કેલ હતી. નોકરને પણ અનેક વખત કદ્યાં છતાં તે પણ તેની પાસે સૂતો ન હોવાથી કેટલીક વખતે ભૂત ડાકણ કે એવા એવા અનેક દુષ્ટાત્માઓનો તેને ખ્યાલ આવતો, અને તેથી કેટલીક વખત તે ત્યાં જરા પણ ખખખાટ સંલગ્નતા અમકી ઉઠતો, ગભરાઈ જતો અને અધમૂઓ થઈ જતો. પણ હવે તે પોતાની છાંદગીથી સંપૂર્ણ કંટાળી ચૂક્યો હતો. ખિમારીના કબોટા સહન કરવાની શક્તિ તેનામાં રહી ન હતી. પ્રભૂ પાસે અનેક વખત મોતની પ્રાર્થનાઓ કર્યા છતાં ન કબુલ થવાથી અત્યારે એવો તો નીરાશ થઈ ગયો હતો કે, ભૂત ડાકણ પ્રેત કે ચૂડેલ કોઈના પણ પેટમાં જવા તે તૈયાર હતો.

એક દીવસ મગરૈનની (સુર્યાસ્ત વખતની) નમાજ પઢી પ્રભૂ પાસે મોતની ચાચનાઓ કરતા કરતા બેહોશ થઈ ગયો. જ્યારે લગભગ ખારના સુમારે આંખ ખુલી તો જુએ છે. કે કોઈ એક વ્યક્તિ ખારણામાં ધીમે પગલે પ્રવેશી રહી છે. સમજી ગયો કે, પ્રભૂએ મોત તો ન મોકલી પણ ભૂતનો પેટ નસિબ થયો. ભરથી બોલી ઉઠ્યો, “આવી જા ! ભાઈ ખાઈ જા !”

ભૂતે કંઈ પણ ગણકાર્યા વગર અચ્ચાશ પાસે આવી,
સાથે લાવેલા એક ચાબુકથી સડામઠ ફૂટકા ખેંચવા શરૂ
કરી દીધા અને અહીં સૂધી ખેંચ્યા કે અચ્ચાશ ભેલાન
થઈ ગયો. ન્યારે આંખ ખૂલી તો એકના બે ભૂતો થઈ ગએલા
જણાયા, ઘલરાઈને આમતેમ જુએ છે તો પોતે ઈસપીતા-
લમાં ન હતો ખદકે કોઈ ખીજી જગ્યાએ. જ્યાં સેંકડો
હાડકાં તથા મનુષ્યની ખોપરીઓ બે હીસાબ પડેલી જણાઈ.
આ સઘળું જોઈ વધારે લયલિત થયો. પણ કરે શું ?
સામે ઉભેલી માથાથી તે પગ સૂધી સફેદ કંઈની પહેરેલી
બે વ્યક્તિઓ તરફ જોઈ પૂછવા લાગ્યો “ અરે ભાઈઓ
તમે છો કોણ ? ” ખીયારાની મુસીબતોને પાર ન હતો.
એક તરફ થએલા રોગની વેદનાથી સખત રીતે પીડાઈ
રહ્યો હતો. ત્યારે ખીજી તરફ આ ભૂતોને કોણ જાણે શું
મુજી આંખું ! કે ઓરખી દુઃખ પહોંચાડવા આવી પહોંચ્યા.
ઘલરાતા ઘલરાતા પૂછયું, પણ કોણ સાંભળે ! બન્ને ખડ-
ખડાટ હસી પડ્યા. થોડી વાર પછી તેઓમાંથી એકે
કહ્યું : “ અમે કોણ છીએ ! નથી જાણતો કે અમે મોતના
ફરેશ્તા (યમના હાત) છીએ ? ”

“ તો અત્યારે હું મરેલો છું, કે જીવતો ? અચ્ચાશે
અધિરા થઈ પૂછયું. ભૂતે “કમળખત” એમ કહી પાછો એક
સડાકો એવી ભેરથી ખેંચી કાઢતાં કહ્યું કે અચ્ચાશ
થયરી ગયો. “ જોતો નથી કે આ તારી કબર છે. અને

હવે તું ઈરખીતાલમાં નથી ! અહીંથી ફરી તને બીજા કબરમાં જવાનું છે. જ્યાં તારો પૂરો હીસાબ દેવાશે. અહીં તો ફક્ત તને તારા આમાલનામા (કુકર્ધોના લીસ્ટ) પર સહી કરવાની છે.”

આ સાંભળી અચ્ચાશે એકદમ અધીરા થઇ પૂછ્યું. “એટલે ? શું મારા કર્તવ્યનો બદલો હજી મને હુનીયામાં મળ્યો નથી ? હું આ બધું શાના બદલામાં લોગવી રહ્યો છું ?” “ફરી છું કહે છે ? એમ બોલ કે “લોગવી રહ્યો હતો.” આતો તને તારા ખોટા વિચારોનું ફળ તરીકે મળ્યું. પણ હજી પોતાની મજલુમ સિ હલીમા પર સિતમ ચુખાવવાનો બદલો નથી મળ્યો તે બાકી છે”

અચ્ચાશ ચક્કરમાં હતો કે આ મામલો શું છે ? તેની આ વખતની હાલત એક નાદાન બાળક કરતાં પણ વધારે ખરાબ હતી. ભૂતે એક ચાણુક લગાવી તથા ગજવામાંથી એક કાગળ કાઢી અચ્ચાશના સમક્ષ ધર્યો; જેના પર કંઈ લખેલું હતું. પણ અંધારાને લીધે અચ્ચાશ જોઈ શકતો ન હતો. બીજા ભૂતે એક બેટરી કાઢી કાગળના ફક્ત તળીઆ પર અજવાળું નાખતા કહ્યું “ચાલ કાંઈ પણ બોલ્યા વગર આ તારા આમાલનામા પર સહી કરી આપ !” અચ્ચાશ ઐહીવાર વિચારમાં પડ્યો પણ તરતજ એક ચાણુક એવી ભેરથી પડી કે પીઠ ફાટી ગઇ, લોહી નીક-

જવા માંડ્યું. જૂતે જર્જનાં કરતા કહ્યું “નાલાએક અહીં
પણ વિચાર કરે છે. પ્રભૂના હરખારમાં પણ બેસીસ્ટરી
કરવા માંગે છે ? ચાલ જલદી સહી કરી આપ અમને
ખીજાઓને લેવા જવાનું છે.” આ સાંલગી બીજે જુવ હસી
પડ્યો. બીચારા અચ્ચાશે કંઈ પણ બોલવા વગર તે કાચળ-
પર સહી કરી આપી. ફરી જુતોએ મારવાનું શરૂ કર્યું
અને અહીંસૂધી મારતા રહ્યા કે તે પાછો બેમાન થઈ ગયો.
જ્યારે સંવારે આંખ ખુલી તો પોતાને તેજ ઇસ્પીતામાં
પડેલા જોયો.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

“પ્રાર્થના કબુલ થઈ”.

અચ્ચાશની જાંઘીનું વહાણ એક જોવા
ખાબોચીઆમાં સપડાયું હતું કે જ્યાંથી
નતો પાછું ફીનારે લાગતું. કે નતો ડુબી
જતું. તેની મુશીબતનો અંત નતો મોત આણતી કે નતો
તાંદુરસ્તી. હવે “વડપણમાં મનુષ્યને પ્રભુ યાદ આવે છે.”
એમ કહેનારાઓનું મતલબ આ સિવાય ખીજું શું હોઈ
શકે ? કે, તકલીફ અને મુસીબતો પ્રભુનું ધ્યાન કરાવે છે.

મુસીબતોથી કંટાળેલો અચ્ચાશ જુખ લાગતી તો
હૃદય પાઉં ખાધ લેતો, તરમ લાગતી તો પાણી પીતો. ઉંઘ
આવતી તો મુઈ જતો, પણ જાગવાનો તમામ વખત પ્રભુ

અક્રિતમાં ગાળતો હૃદય એક કાળ સુધી અને મગજ એક સુદૃઢ સુધી પ્રભુથી વિરૂદ્ધ રહ્યાં પણ હવે તેઓને તેની તરફ રજૂ થવું પડ્યું શુભરી ગએલા ચિતાર, મોજશોખની રાત્રિઓ, હીહી હાહાના દીવસો નજર સામે આવી ઉલતાં પણ હવે શું કરે ? સમજી ચુક્યો હતો કે “સર્પ” નીકળી ગયો ફેકટ લાકડી પછાડ્યા કરવાની છે. હવે તે દીવસો કદાચ મોત લાવી શકે ”

ઇસ્પીતાલના નોકરે કોણ જાણે મુસલમાન હતો તેથી કે સવાબના (પુણ્યના) વિચારથી એક સમજૂતીવાળું કુરાને શરીફ (કુરાનનું પુસ્તક) લાવી આપ્યું હતું. અચ્ચાશ તેને બાંચતો સમજતો, અને શરમીંદગીના અશ્રુઓ રડતો ખરું જોતાં હવે તે નામનોજ અચ્ચાશ હતો. અચ્ચાશી તેનાથી માઇલો દૂર નાસી ચૂકી હતી. શરીરનું માંસ નાશ પામી ચુક્યું હતું. પ્રકટ હાડકાંને જીવ બાકી હતાં નિર્જળ આંખો ધિમે ધિમે આમતેમ પ્રરતી અને ઇસ્પીતાલની દીવાલો સાથે અથડાઇ પાછી આવી જતી. ચાલવા જતો તે માથું લમવા લાગતું. બેસીને ઉઠતો તે કચ્ચર દૂધી આવતી ટુંકમાં એક સમયે અમારી જીભ જેના માટે ‘ધિકકાર’ ‘ધિકકારના’ ઉદ્ગારો ઉચ્ચારતી તે હવે તેને માટે “દયા દયા”ના ઉદ્ગારો કાઢી રહી છે.

એક દિવસ પરાદીઆમાં ઉઠી સવારની નમાઝ બાદ ગેલેરીમાં આવી બેઠો. શરીર તદ્દપ જુએ છે તો આખું

શરીર કીડાંઓથી છલાછલ થઈ રહ્યું હતું. ખદખદતા કીડાં પડી ચૂક્યા હતાં. અને જે શરીરમાંથી હંમેશાં ભારે ભારે સેંટ અને અત્તરોની મુગંધ ઉડતી આજે તેમાંથી ખરાબ દુર્ગંધ ઉડી રહી હતી. એકદમ છાતી ભરાઈ આવી, અંતર ધ્રૂજવા લાગ્યું. પ્રભુ ચાક આંખો, અને અંદર જઈ કુરાન લઈ વાંચવા બેઠો. વાંચતા વાંચતા તેની નજર તે પેરેશાફ ઉપર પડી કે જેમાં ઇશ્વરે હજરત ઐયુબ (અલ) નામના (મુસલમાનોના) પેગંબર પર તેમના શરીરમાં પડી ગયેલા કીડાંઓ વખત દયા બતાવી હતી. મન ધડકવા લાગ્યું બદનમાં રોષ ચઢી આંખો, આકાશ તરફ આંખો ઉઠાવી પાછી નીચી કરી લીધી, પૂનઃએક વાર ઉંચકી, અશ્રુઓથી ભરપુર હતી, અંતર કંપી રહ્યું હતું. એકદમ રડી પડ્યો અને હચ્ચાપ્પટ રૂંધન સાથે કહેવા લાગ્યો.

“હે પ્રભુ જેવી રીતે તેં હજરત ઐયુબ (અલ) ને કસોટી વખતે પાડેલા કીડાંઓથી બચાવ્યા હતા, તેવી રીતે મને બચાવ. મારા પર દયા કર, મારા પર રહેમ કર, જે કે હું આનાથી વધારે સજ્જને પાત્ર છું, છતાં તારી દયાનું આગર વિશાળ છે, તું કૃપાળુ છે, અને હું એક નાચીજ બંદો (ગુલામ) છું તો મારા પર પ્રેમની નજર નાખ, તેં તેવાઓને માફી આપી કે જેઓએ મરતા સુધી તને ન ઓળખ્યો મરતા સુધી પાપાકર્મી કરતા રહ્યા. તો પછી

મને માફી આપવામાં શું વાંધો છે મેં તને મારી છાંડી-
માંજ ઓળખ્યો પીછાણ્યો અને વાયદો કરું છું કે હવે
હું કદી તને બૂલનાર નથી.”

હવે તેનાથી વધુ ન બોલી શકાયું પ્રભૂના લયથી
તેનું હૃદય ચરચરી ઉઠ્યું. તેની હીંમત તેને છોડી નાસવા
લાગી. અને તે ધ્રુસ્કે ધ્રુસ્કે રડવા લાગ્યો.

જે કે દુનીયા આ વાતને ન માનશે અને અછલ
આ બનાવને ન સ્વિકારશે, તે પણ અમે કહીશું, કે તે
દુઃખી દીલની પ્રાર્થના તે દુનીયાના શહેનશાહ આકાશી
દેવતાના દરબારમાં પહોંચી ગઈ, કે જ્યાં નતો નમાજ
(લકિત)ની જરૂર છે કે, ન સીજદાની (પગે લાગવાની).
ફક્ત એક દુઃખી હૃદય જોઈ તેની રહેમતનું (મહેરબાનીનું)
સમુદ્ર જોશ ખાઈ ગયું. અને અધ્યાશના તમામ પાપ
તેમાં ધોવાઈ ગયાં.

હજુ ગાલ પરના અશ્રુઓ પણ ન સુકવા પામ્યા
હતા કે ધીમેથી ઇસ્પીતાલનું બારણું ખુલ્યું. અને એક
સત્તર અઠાર વર્ષની ઉમ્મરનો ગોરા રંગનો, નવયુવાન
માથે પાંદડી બાંધેલી બગલમાં એક પોટલું તથા હાથમાં
એક બેગ લઈ અંદર દાખલ થયો અધ્યાશે તેને જોયું, તેણે
પાસે આવી સલામ કરી હસ્તધુત માટે બન્ને હાથો લંબાવ્યા.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

“જુની ઓળખાણ.”

તે માટીનું શરીર, કે જેનાથી હરકોઈ નક્કું
સ્ત હાખવી દુર નાસી રહ્યું હતું. તે
નિરાશ હાથો કે જે એક અદના ઇસ્પી-
તાલના નોકર આગળ ઉઠ્યા, અને ના
ઉમેદીથી પાછા ફર્યાં. તે હાથો કે જેની

તરફ દુનીયાએ ધિક્કાર મોકલ્યો. આજે તેની તરફ એક
અજાણી મનુષ્ય જાનિનું હૃદય ભરી રોતે વધવું જોઈ અચ્ચાસ
હીંમતમાં રહી ગયો. કેટલીક વાર મુઠ્ઠી તો તે આવનારનું
મોંજ જોતો રહ્યો. પણ જ્યારે તેને એમ માલમ પડ્યું, કે
“આવનાર મનુષ્ય તેના રાગની ભયંકરતાથી અજાણ હોવો
જોઈએ, અને મારે તેને વગર કહ્યે મુસીબતમાં ન નાખવો
જોઈએ” ત્યારે એકદમ દુર ખસી ગયો અને કહ્યું “કદાચ તમે
મારા રાગથી ના વાકેફ હશે કે હું કોઢી છું અને મારા
શરિરને અટકનાર માત્ર પણ મારા જેવો કોઢી થઈ જાય
છે. માટે કૃપા કરી દૂરજ ઉભા રહી જે કહેવું હોય તે કહે.”

આવનારે આ સાંભળી સ્મિત હાસ્ય કરી કહ્યું.
“કદાચ આપ પણ મને ઓળખતા ન હશે કે હું તમારી
દૂધ પીવડાવનાર ધાવનો દુઃખી પુત્ર અઝીઝ છું. મેં નોકરીઓ
કીધી પણ ખરતરફ થઈ ગયો, વેપાર કીધો પણ ખોટ

આવી, મળુરી કરવા ગયો તો માંદો પડ્યો, ઢુંકમાં ઢૂની-
યાના જે જે ધંધા તરફ હું પ્રેરાવો પણ ના ઉમેદી વગર
કંઈજ ન મળ્યું. આખરે જ્યારે ચાર તરફથી નિરાશ થઈ
મારા દુઃખી જીવનપર વિચાર કરી રહ્યો હતો, ત્યારે એક
દીવસ મારા એક દોસ્તના મોઢે સાંભળ્યું કે આપણા શહેરના
ડેપ્યુટી કલેક્ટર મી. અચ્ચાચ સાહેબ ઘણીજ ખરાબ હાલ-
તમાં છે, અને લયંકર કોઠ થવાથી શહેરથી ખાર માંઈલ
દુરની એક કોઠી ઇસ્પીતાલમાં તેમને નાખી દેવામાં આવ્યો
છે.” અને એમ પણ સાંભળ્યું કે આપ આપની (પ્રભુ
આપની ઉન્નમરમાં વધારો કરો) આશિસ આપતા કહ્યું.
“જીંદગીના આ છેલ્લા દિવસો એવી તો તકલીફમાં પસાર
કરી રહ્યાં છે. કે સારવાર માટે એક પણ નોકર આપ
પાસે નથી.” તો તરતજ મરનાર માતુશ્રીએ કરેલી વાત
ચાહ આવી કે “આ શહેરના ડેપ્યુટી કલેક્ટર સાહેબને મેં
ફૂધ પીવડાવ્યો છે.” તરતજ વિચાર આવ્યો કે આ શરિર
જેની નસેનસમાં આપનું લુણ દોડી રહ્યું છે. આપના ચરણે
લેટ કરી હઉં. અને એવી મોતે મરું કે જે કોઈ અન્ય
માટે નહીં તો ફક્ત મારા માટે મગરૂરીનું કારણ થાય,
અને હૃદય પોતાની કીયા બંધ કરે તો આત્મા એ
આનંદમાં દેહ છોડે કે “ખાધેલું લુણ હલાલ થયું.”

‘સૌથી પહેલાં,’ તેણે આગળ જણાવતા કહ્યું “હું
શહેરના મોટા મોટા હકીમો પાસે ગયો. સદલાગ્યે એક

પાસેથી ફાઠ માટે એક અત્યુત્તમ રામબાણ ઈલાજ હાથ લાગ્યો. જેની તેણે પણ બહુ ખાત્રી આપી, પણ અફસોસ કે તે ઇલાજમાં જે મુખ્ય જડી તરીકે ઉપયોગમાં આવે છે. તે ઘણું થોડાજ પ્રમાણમાં મળી છે. સામિના એક બે ડુંગરો એઈ આગળ વધવાનો વિચાર હતો. પણ સત્ય લૂણે એવો તો ભયેન કરી દીધો હતો. કે એક પણ ડંગલું આગળ વધી શક્યો નહીં, તેથી જેટલી મળી તેટલીજ લઈને આપ પાસે હાજર થયો છું.

“સરકાર” તેણે પોતાની ગરીબી જણાવતા આગળ કહ્યું “આપ આ શું કહી રહ્યા છો! હું તો એક અદનો ગુલામ છું. આપના ચરણોની ધુળ પણ મારા માટે ઉચ્ચતાનુ ગર્વ ધરાવે છે. મારું આખું કુટુંબ આપના દુકડાઓ પર પોષાએલું છે, અને અમે જો આખી ઉમ્મર ઉઠ્ઠીઓ કરીએ તોપણ આપનું ખાધેલું નીમક અમારા આંતરડાઓમાંથી નીકળી શકતું નથી. હું જીવતો હોઉં અને તમને આવી મુસીબતમાં કામ ન લાગું, તો ધિક્કાર છે મારા આ જીવન પર અને મારી જનેતા પર.....”

આટલું કહી તે પરોષિપકારી ધાવપૂત્ર એકદમ આગળ વધ્યો, હાથમાંની ચીજો જમીન પર ફેંકી અને એવા પ્રેમથી ભેટી પડ્યો કે અચ્ચાશ પથરની જડમૂર્તી માફક સ્તંભિત થઈ ગયો. માથું ચકરાવો લાગ્યું, લેણું સુન્ન પડી ગયું, અને પળવારમાં એવા એવા વિચારો આવી નીકળી ગયાં

કે આંખોમાં પાણી ભરાઈ આવ્યું. મનમાં જ બોલી ઉઠેલો.
 “જોહ પ્રભુ જ્યારે દુનીયામાંથી આરજા જેવી લણેલી
 ગણેલી સ્ત્રી હાથતાળી આપી નીકળી ગઈ, ત્યારે જોવા જોવા
 મહાન પુરૂષો પડેલાં છે કે જેઓએ ખરી રીતે ન માફ કંઈ
 ખાધું ન પીધું, જેમની શિકલ પણ હું ઓળખતો નથી, ખાલી
 એક બાપદાદાના વહેવાર પર મોતને આલેટવા તૈયાર છે ?”

અઝીઝનું અંતઃકરણ મહોળ્ભત અને વફાદારીથી
 ભરપૂર હતું, જે જોઈ અધ્યાશનું મન કે જે મહીનાઓથી
 મનુષ્યનું મોં જોવા અને પ્રેમ લયોં વાકયો સાંભળવા
 તલસી રહ્યું હતું, પ્રેમથી ઉભરાઈ આવ્યું, બંનેના પવિત્ર
 પ્રેમે એક એવો જોશ પેદા કરી દીધો, કે બંનેના આંખ-
 માંથી અશ્રુઓની નદીઓ વહેવા લાગી અને કેટલીક પળો સુધી
 આ બંને પવિત્ર પ્રેમીઓ એક બીજાને વળગી રડતા રહ્યા.

છુટા પડ્યા પછી આસપાસના જંગલમાંથી બગતણ
 એકઠું કરી અઝીઝે સર્વથી પહેલાં પાણી ગરમ કર્યું.
 અધ્યાશને ચોળી ચોળીને નહવડાવ્યો, પોતા સાથે બેગમાં
 લાવેલાં કપડાં પહેરાવ્યાં અને પછી જલ્દીથી રસોઇનો તૈયારીમાં
 ગુંથાઈ ગયો. આ દર્મીયાન અધ્યાશ આભારી દૃષ્ટીએ તેની
 તરફ જોઈ રહ્યો હતો. કે થોડી વારમાં રસોઈ તૈયાર થઈ
 ગઈ. અઝીઝે બેગમાંથી એક સફેદ ચાદર કાઢી જમીન પર
 પાથરી, અને જમણની યાળી મૂકી અધ્યાશને જમવાનું કહ્યું.

આ એક અજબ આશ્ચર્ય ઉપજાવનારો વખત હતો,
 કે જ્યારે અધ્યાશ એક લાંબા વખતથી જે ઘરની રસોઈ

માટે તલસી રહ્યો હતો. ત્યારે તે એક અજાણ્યા માણસે.
અને તે પણ અણધારે વખતે લાવી તેની સમક્ષ મૂકી.
અને સર્વથી વધારે આશ્ચર્ય ઉપજાવનારી વાતતો એ હતી,
કે જ્યારે અચ્ચાશે અઝીઝને પોતાની સાથે જમવાનું કહ્યું.
અને જ્યારે તે પુર્વજોના વક્ષાદાર નોકરે જવાબમાં આ
પ્રમાણે જણાવ્યું કે “એક લૂણ ખાધેલા શુભામની શી
તાકાત છે કે તે પોતાના માલીક સાથે બેસીને જમે ? તમે
જમીલો પછી હું જમીશ”

છેવટે ઘણીજ છુદ્ડ કથા પછી અચ્ચાશે એકલાએ
પેટ લરી તે જમણુ ખાધું. દરેક કોળીઆમાં તે એક તરફ
ધૈર્યનો અને બીજી તરફ અઝીઝનો ઉપકાર માનતો.
ખાઈને પરવાર્યા બાદ અઝીઝે તેના આખા શરિર પર
લાવેલી દવા લગાડી, અને જખ્મો પર ભૂકી છાંટી.

લાંબા વખત પછી મળેલી હાથની રસોઈથી અચ્ચાશે
ખૂબ પેટ લરી ખાધું હતું. જેથી પલંગ પર પડતાંજ માઠ
નિંદ્રા આવી ગઈ. ત્રણ ચાર વાગ્યાને શુભારે જ્યારે આંખ
ખુલી તો જુએ છે શું ? કે તે દાસીપૂત્ર સખત શ્રમ લઈ
પગો દાબી રહ્યો છે. “ના” કહેવા છતાં ન માનવાથી એક
ઠંડો શ્વાસ ખેંચી પૂનઃ સુષ્પ ગયો. ઇસ્પીતાલનાં નોકરે
આવી દુરથી વાડકામાં દૂધ રેડી, અઝીઝને બે ત્રણ સવાલો
પૂછી ચાલતો થયો. અઝીઝે બેગમાંથી સાથે લાવેલો લેમ્પ
કાઠી સળગાવ્યો અને ફરી પાછો પત્ર ચાંપવા બેસી ગયો.

આખા રાત તે વફાદાર નોકર આવીજ રીતે મહેનત કરતો રહ્યો. છેક સવારે સહેજ ઉઘ આવવાથી અચ્ચાશના પત્ર પાસે લોચ પર એક કામળ પાથરી સૂઈ ગયો. જ્યારે અચ્ચાશ જાગ્યો તો તેને માલમ પડ્યું કે તે હવે નવો જીંદગીના પારણામાં ઝોલા ખાઈ રહ્યો હતો. ફરી એકવાર તે મહાકૃપાળુ પ્રભુના કે જેણે લાખોને પોતાના માયાળુ પ્રભાવથી બચાવ્યા ઉપદાર માન્યા.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

“ભલાઓ મોટે મુસીબત.”

વૃત્સાદના નાના નાના ટીપાઓ આનંદીતપણે આમ તેમ કુદી અચ્ચાશને મુબારકબાદી આપી રહ્યાં હતાં. અચ્ચાશે ત્રણ રાત્રીઓ અને બે દીવસો એટલા મુળમાં કાઢ્યા કે પૂછવાની વાત નહીં. આજે ત્રીજો દીવસ હતો પણ હજી મુસીબતોના દીવસો બાકી હોવાથી એકાએક વાદળાં ઘેરાઈ આવ્યાં અને ધોધમાર વરસાદ ચાલુ થઈ ગયો. નાના નાના વરસાદના ટીપાંઓ મોટા મોટા થઈ હીમમાં ફેરવાઈ ગયાં. અને આજે અચ્ચાશની તળીયતમાં કોઈપણ જાતનો સુધારો થવાને બદલે ઓરબી વધારો થઈ ગયો. તેની હાલત રોજ કરતાં વધારે બગડી ગઈ. અને બન્નેને નક્કી ખાત્રી થઈ ગઈ, કે “જીંદગીનો છેલ્લો દીવસ આજે છે.” આંખો ફેરવાઈ રહી હતી, શ્વાસ જોરથી ચાલી રહ્યાં હતાં, બાલવાની કે હાલવાની

શક્તિ નહતી. ધીમે ધીમે કરતા સ્વાસોચ્છવાસ એકદમ વધી ગયાં અને અચ્ચાશે આંખો બંધ કરી લીધી.

કેટલીક વાર સૂધી આમ બેભાન પડી રહ્યા બાદ જ્યારે જરા હોશ આવ્યા તો જુએ છે શું ? કે તે બાપ-દાદાનો જુનો નોકર રડી રડીને પોતાની આંખો તેનાં પગના તળીઆં સાથે ચોળી રહ્યો છે. એકદમ છાતી ઉભરાઈ આવી, હાથને ઇશારે પાસે બોલાવ્યો અને કંઈ કહેવા ચાહતો હતો પણ બોલવાની શક્તિ ન હોવાથી ત્યાંજ પડી રહ્યો.

અઝીઝ મોંમાં બે ત્રણ પાણીના ટીપાં છોડી માથે ચુંબન લેવા જાય છે, તો જુએ છે કે અચ્ચાશની આંખો-માંથી પાણી વહી રહ્યું છે. પાઘડીના છેડાથી અશ્રુ લુછી આકાશ તરફ આંગળી બતાવતા કહ્યું કે, “તેનાપર ભરોસો રાખો તે તણુખા માત્રમાં જીવ નાખનારા છે.”

* * * * *
બંનેની રાત્રી એવીજ મુસીબતમાં ગુજરી ગઈ અને સવાર પોતાનો ડંકો વગાડતી આવી પહોંચી. અચ્ચાશે પાણી માંગ્યું, અઝીઝ ઉઠ્યો. લોટો ખાલી હતો, માટલું સુકાઈ ગયેલું હતું અને કુખમાં કાણું પડેલું હતું. બહાર નીકળી જુએ છે તો વરસાદ બંધ થઈ ગયેલો હતો. કોઈપણ ઠેકાણે પાણી ન જણાયું. હવે મન એપણ ન કબુલ કરી શકતું કે “પોતાના માલીકને એવી હાલતમાં મૂકી બહાર પાણી લેવા જાય.” અને એ પણ ન સહન કરી શકતું કે “તેનો ધણી આ છેલ્લી ઘડીએ એક એક ટીપાં પાણી માટે તલમી તલમીને મરે.”

થોડીક વાર પછી વિચાર કરી ઘડો લઈ પાણી માટે બહાર નીકળી પડ્યો. કુવો કઈ વરફ હતો એ ખબર ન હતી. છતાં એક ડુંગર પર ચઢીને જુઓ છે તો દોઢો માઈલને છેટે એક નહેર વહેતી જણાઈ.

નીચે ઉતરી હીંમત બાંધી આગળ વધ્યો, ચારે તરફ લયાનક જંગલો અને પર્વતો હોઈ તે જગ્યા શહેરથી દૂર હોવાને લીધે હીંસક પ્રણીઓની બીક વધારે હતી. અઝીઝ તેઓની અવજ સાંભળી રહ્યો હતો. છતાં તે વફાદાર કુળમાં જન્મેલા સાચા સુપુત્રના શરીરમાં કયું હૃદય હતું અને હૃદયમાં પ્રભુ બાણે કયા પ્રકારની વફાદારી લહેરી રહી હતી ? કે નિર્ભયતાથી આગળ વધ્યો પણ થોડેજ દૂર ગયો ન હશે કે, અચાનક બાબુમાંથી એક વાઘે તરાપ મારી, ઘડો છૂટ્યો અઝીઝ નિચે પડ્યો અને વાઘ ઉપર ચઢી બેઠો..... આઠ કલમ કઈ જગા પરથી છુટી ગઈ.....! લલે કંઈ નહીં અમારે ત્યાંથી આઠ આના મોકલી. “અઝીઝની વફાદારી” નામની ચોપડી મંજાવી જુઓ કે તે નિમકહલાલ અઝીઝનું શું થાય છે ? જરીબ હલીમા જીવની છે કે ખરેખર મરીજ ગઈ ? અને અચ્ચાશ આ લયંકર દોગમાંથી મુક્ત થાય છે કે નહીં ? વિગેરે આના કરતાં વધારે દીલ ધડકાવનારી રીતે દર્શાવવામાં આવ્યું છે. માટે આટલેથી જરીબ હલીમાનો પ્રથમ ભાગ.....

સમાપ્ત.

